

ІСТОРІЯ

УКРАЇНСЬКА МОВА

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

**МЕДІАОСВІТА В ДЕРЖАВНОМУ СТАНДАРТІ
БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
(5–6 КЛАСИ)**

Медіаосвіта в Державному стандарті базової середньої освіти (5–6 класи) : Навч.-метод. посіб. / О. П. Мокрогуз (розділи 1, 2, 3, підрозділ 4.2), О. В. Волошенюк (розділ 1, підрозділи 4.1, 4.3), Г. А. Дегтярьова (підрозділ 4.1), І. П. Старагіна (розділ 4.1), Р. В. Шаламов (підрозділ 4.2.); за заг. ред. В. Ф. Іванова., О. В. Волошенюк., Р. І. Євтушенко. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2022. 63 с.

ISBN 978-617-7370-42-9

Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений Постановою КМУ України № 898 від 30 вересня 2020 р., що визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей учнів, містить значний медіаосвітній потенціал. Наш посібник пропонує аналіз методичного потенціалу модельних навчальних програм і підручників для 5–6 класу з усіх освітніх галузей, детальніше ми зупиняємося на особливостях інтеграції медіаосвіти в мовно-літературній, громадянській, історичній та природничій освітній галузях.

Книжка розрахована на вчительок та вчителів, які прагнуть урізноманітнити свої заняття, зробити їх цікавішими для учнів, розвивати не лише предметні компетентності, але й медіаграмотність.

© Мокрогуз Олександр, Волошенюк Оксана,
Дегтярьова Галина,, Старагіна Ірина,
Шаламов Руслан, 2022

© Академія української преси, 2022

© Центр Вільної Преси, 2022

ISBN 978-617-7370-42-9

ЗМІСТ

Розділ 1. Вступ. Медіаосвіта в Новій українській школі.....	5
Розділ 2. Висвітлення питань медіаосвіти в освітніх галузях Державного стандарту базової середньої освіти: компетентнісний потенціал, наскрізні вміння, мета та очікувані результати	8
Розділ 3. Медіаосвіта в модельних програмах освітніх галузей	16
Розділ 4. Загальні підходи та особливості інтеграції медіаосвіти в окремих освітніх галузях: адаптаційний період	30
4.1. Медіаосвіта в мовно-літературній освітній галузі.....	30
4.2. Громадянська та історична освітня галузь.....	41
4.3. Медіаосвіта в природничій освітній галузі.....	56
Відомості про авторок та авторів.....	62

Графічні символи, які будуть використовуватися в тексті:

Мовно-літературна галузь

Природнича галузь

Інформатична галузь

Соціальна і здоров'язберігальна галузь

Громадянська та історична

Мистецька галузь

РОЗДІЛ 1. ВСТУП.

МЕДІАОСВІТА В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

У статті 19 Загальної декларації прав людини йдеться: «Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне вираження їх; це право охоплює свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань і свободу шукати, отримувати і розповсюджувати інформацію та ідеї будь-якими засобами та незалежно від державних кордонів». Це положення визначальне в характеристиці медіаосвіти, яка озброює людей знаннями і навичками, необхідними їм для повноцінного виконання названого вище фундаментального права.

Згодом протягом кількох десятиліть ЮНЕСКО формалізувало концепцію медіаосвіти, привернувши увагу до впливу медіа на освіту, запропонувавши новий погляд на медіаграмотність у контексті технологічних досягнень і нової ери комунікації, що стала результатом застосування цифрових технологій. Медійна та інформаційна грамотність визначалася як основа навчання протягом усього життя «ефективно шукати, оцінювати, використовувати і створювати інформацію в усіх сферах діяльності для досягнення особистих, соціальних, професійних і освітніх цілей».

Медійна грамотність покликана формувати нові поняття, правила і навички, щоб допомогти людям правильно використовувати інформацію, поширювану медіа.

У 2012 році ЮНЕСКО визначило кілька педагогічних аспектів формування медійної та інформаційної грамотності, які залишаються актуальними і сьогодні:

- естетичні та креативні навички: здатність сприймати, створювати й інтерпретувати медіаконтент, коли учні з допомогою вчителя навчаються самостійно створювати медіаконтент, у них сформуються повага до авторів і навички застосування основних принципів авторського права;
- інтерактивні навички: здатність спілкуватися за допомогою медіа. Ці навички можуть бути розвинені в рамках інтерактивного навчання і практик, коли учні навчатимуться висловлювати свої думки, співпрацювати і допомагати своїм товаришам, сприймати погляди зору, представлені в медіа, братимуть участь у дискусіях, знайомитимуться з принципами свободи слова і розумітимуть різницю між приватним і публічним простором у медіа;
- навички критичного аналізу стосуються вміння інтерпретувати і розуміти значення різних медіамеседжів, аналізувати зміст медіаповідомлень, зіставляти свої цінності й настанови з тими, які представлені в медіа, коли учень розумітиме різницю між фактом і вимислом і може інтерпретувати й оцінювати медіаконтент, використовуючи різні аналітичні інструменти;
- навички з керування інформацією стосуються потреб учня в знаннях, який використовує різні джерела інформації, вміння шукати інформацію, використовуючи різні канали і методики, розуміння основних переваг і недоліків використаних джерел.

Учні, що оволодіють навичками медійної та інформаційної грамотності, зможуть: розуміти вплив медіа та форми подання інформації в них; ухвалювати поінформовані та незалежні рішення; отримувати нову інформацію про навколишній світ; формувати почуття спільності; підтримувати публічний дискурс; продовжувати навчання протягом усього життя; створювати інформацію; мислити критично; використовувати медіа для самовираження і творчості; використовувати медіа з дотриманням міркувань безпеки і відповідальності; брати участь у житті демократичного суспільства та глобальної інформаційної мережі.

Як бачимо, медіаосвіта має багатоаспектне розуміння. Це і частина освітнього процесу, до якої належать усі цілеспрямовані та систематичні дії, призначені для задоволення освітніх потреб,

породжуваних фактом існування медіа, і науково-освітня сфера, предмет якої — засоби медіа в педагогічному аспекті їх багатоманітних зв'язках зі світом, суспільством і людиною, і частина специфічної і автономної сфери в педагогічній теорії і практиці, яку слід відрізняти від сфери допоміжних засобів у викладанні шкільних знань.

Чому ж має сприяти формування медіаграмотності? Це дуже важливо, щоб у подальшому зрозуміти конкретні кроки з визначення **ключових принципів освіти з набуття медіаграмотності**. Це, своєю чергою, дасть можливість з'ясувати, як стати медіакомпетентним, тобто зрозуміти контекст функціонування медіа, бути здатним передавати медіакультурні цінності, смаки і стандарти, ефективно взаємодіяти з медіапростором, створювати нові елементи медіакультури сучасного суспільства, реалізувати активну громадянську позицію. Завдання медіаосвіти в Україні відповідно спрямовуються на формування: медіаінформаційної грамотності, медіаімунітету, рефлексії і критичного мислення, здатності до медіаторчості, спеціалізованих аспектів медіакультури.

- Отже, медійна грамотність полегшує розв'язання таких завдань: пошук і отримання доступу до найякісніших інформаційних ресурсів, використовуючи надійні джерела, що містять різнобічну інформацію;
- перевірка надійності та цінності джерела;
- оцінення інформації з використанням суворих критеріїв;
- узгодження даних із певними обставинами і сприйняття інформації відповідно до джерела, з якого вона з'явилася і поширилася;
- знання особливостей медійного середовища, його інформативних меж, а також ідеологічних і культурних орієнтацій, поширенню яких вона сприяє;
- синтез нової інформації з тою, що була раніше.

Додамо, що до завдань медіаінформаційної грамотності належить: «ефективно і безпечно користуватися медіа, усвідомлено обирати, зрозуміти характер контенту і послуг, ухвалювати рішення та користуватися повним спектром можливостей, які пропонують нові комунікаційні технології та медіаінформаційні системи, а також можливість захистити себе і свою сім'ю від шкідливого або вразливого інформаційного матеріалу».

Це повною мірою відповідає завданням НУШ, яка однією з компетентностей визначає інформаційно-цифрову. Вона передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, опрацювання, обміну інформацією в навчанні, на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. Окремою тезою визначена інформаційна й медіаграмотність. Важливий складник — розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо).

В Концепція Нової української школи визначає уміння, які необхідні для формування компетентностей. Ці наскрізні уміння безпосередньо впливають і на формування медіаграмотності, а саме: читати і зрозуміти прочитане, критично мислити, логічно обґрунтовувати позицію, творити, конструктивно керувати емоціями, співпрацювати в команді.

Пріоритетними напрямками розвитку в Україні системи медіаосвіти в цьому контексті стають:

- створення системи шкільної медіаосвіти, розроблення стандартів медіаінформаційної грамотності педагогів, фахове підготування медіапедагогів,
- активізація співпраці навчальних закладів і громадських організацій, організація різних форм позашкільної освіти.

З початком Нової української школи зроблені значні кроки в цьому напрямі. Неабияку роль у цьому відіграють громадські організації. Однією з провідних організацій у впровадженні медіаосвіти стала АУП — Міжнародний благодійний фонд «Академія української преси», напрямами діяльності якої стали проведення наукових конференцій, створення програм і посібників для за-

гальноосвітніх та вищих навчальних закладів, проведення літніх шкіл, тренінгів та семінарів для освітян, організація і підтримка порталу «Медіаосвіта і медіаграмотність» створеного у 2013 році.

- Три роки (з 2018) учні пілотних шкіл Нової української школи (3000 осіб) навчаються за посібниками, де інтегрована медіаосвіта (українська мова, інтегрований курс «Я досліджую світ»).
- 84 % вчителів, які викладають медіаосвіту та медіаграмотність, навчалися на заходах АУП (опитування Інтерньюз-Нетворк, 2016 рік).

Тисячі освітян України брали участь у проєкті Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) «Вивчай і розрізняй: інфомедійна грамотність». За програмами і навчальними матеріалами, схваленими Міністерством освіти і науки України, навчаються вихованці дошкільних закладів освіти, учні 8–9 класів. Значною популярністю серед освітян користуються курси підвищення кваліфікації, тематика яких — формування медіакомпетентності педагогів. Сьогодні медіаосвіта інтегрована в усі освітні галузі. У школах і позашкільних закладах діють сотні факультативів і гуртків: «Основи медіаграмотності», «Сходинки до медіаграмотності» (початкові класи), «Медіакультура особистості», «Медіаграмотність», «Медіаосвіта та медіаграмотність», «Основи журналістики» тощо. Значна більшість педагогів вважає, що медіаосвіта школярів має бути обов'язкова або інтегрована зі шкільними дисциплінами. Як показали опитування освітян, на більшості занять, що вони проводять, використовуються елементи медіаосвіти. Таке активне залучення допомагає робити навчально-виховний процес сучасним і цікавішим для учнів.

Форми та способи вираження медіа постійно розвиваються; отже, навички медійної та інформаційної грамотності учнів також повинні безперервно удосконалюватися. Набути всі навички медійної та інформаційної грамотності неможливо, але завдання вчителя допомогти учням їх формувати і розвивати. Що активніше учні застосовуватимуть вказані навички у сфері медійної та інформаційної грамотності, то глибше буде розуміння медіа та їхніх структур.

Використані джерела

Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 25.12.2021).

Pedagogies of Media and Information Literacies. Published by the UNESCO Institute for Information Technologies in Education. URL: <https://iite.unesco.org/pics/publications/en/files/3214705.pdf> (дата звернення: 25.12.2021)].

Media and information literacy curriculum for teachers. Published by the UNESCO Institute for Information Technologies in Education. 2011. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000192971>.

РОЗДІЛ 2. ВИСВІТЛЕННЯ ПИТАНЬ МЕДІАОСВІТИ В ОСВІТНІХ ГАЛУЗЯХ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ, НАСКРІЗНІ ВМІННЯ, МЕТА ТА ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений Постановою КМУ України № 898 від 30 вересня 2020 р. і який визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей учнів, містить значний медіаосвітній потенціал. Це закладено в меті Держстандарту, ціннісних орієнтирах його реалізації. Особливо це помітно у вимогах до обов'язкових результатів навчання, які ґрунтуються на основі компетентнісного підходу. У стандарті характеризуються одинадцять ключових компетентностей.

Наприклад, вільне володіння державною мовою передбачає «здійснювати комунікацію в усній та письмовій формі на основі знання... типів мовної взаємодії, особливостей стилів мовлення інформаційних та художніх текстів, медіатекстів», «здобувати та опрацьовувати інформацію з різних (друкованих та цифрових, зокрема аудіовізуальних) джерел у різних освітніх галузях і контекстах, критично осмислювати її та використовувати для комунікації в усній та письмовій формі».

Компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій передбачають «набуття досвіду дослідження природи та формулювання доказових висновків на основі отриманої інформації», що безпосередньо пов'язано з умінням працювати з джерелами інформації, яка формується в процесі набуття медіаграмотності.

Інформаційно-комунікаційна компетентність передбачає не тільки «впевнене, критичне і відповідальне використання цифрових технологій для власного розвитку і спілкування», але й здатність «застосовувати інформаційно-комунікаційні засоби в навчанні та інших життєвих ситуаціях, дотримуючись принципів академічної доброчесності». Зазначимо, що це положення повністю відповідає вимогам ЮНЕСКО щодо формування медіаінформаційної грамотності (MIL), про які зазначалося на початку посібника.

Медіаосвіта — один із головних чинників, які впливають на формування такої компетентності, як «навчання впродовж життя, що передбачає здатність визначати і оцінювати власні потреби та ресурси для розвитку компетентностей, застосовувати різні способи розвитку компетентностей, знаходити можливості для навчання і саморозвитку». Адже важливу роль для розвитку особистості відіграватимуть вміння працювати з джерелами інформації.

Громадянські та соціальні компетентності тісно пов'язані з критичним осмисленням «основних подій національної, європейської та світової історії», з якими ми знайомимося через медіа. А певний рівень медіаграмотності дає змогу усвідомлювати їх вплив «на світогляд громадянина та його самоідентифікацію», «діяти в конфліктних ситуаціях», дотримуватися «здорового способу життя», розуміти правила «поведінки та спілкування, що є загальноприйнятими в різних спільнотах і середовищах та ґрунтуються на спільних моральних цінностях».

Культурна компетентність передбачає «наявність стійкого інтересу до опанування культурних і мистецьких здобутків України та світу», що потребує досить високого рівня медіаінформаційної грамотності. Це ж стосується і здатності «розуміти і цінувати творчі способи вираження та передачі ідей у різних культурах через різні види мистецтва та інші культурні форми». Медіаторність лише посилюватиме «прагнення до розвитку і вираження власних ідей, почуттів засобами культури і мистецтва».

Медіаосвіта також безпосередньо впливатиме на формування інших компетентностей: **інноваційність, підприємливість і фінансову грамотність, математичну та екологічну.**

Основа формування всіх ключових компетентностей у Держстандарті є, зокрема «знання, уміння та ставлення, що формуються в освітньому, соціокультурному та інформаційному середовищі». Це ще раз підкреслює значення медіаосвіти.

Державний стандарт базової середньої освіти характеризує одинадцять наскрізних умінь ключових компетентностей, значна більшість яких стосується медіаосвітнього компоненту.

До них, наприклад, належить уміння читати з розумінням, що характеризується як «здатність до емоційного, інтелектуального, естетичного сприймання і усвідомлення прочитаного, розуміння інформації, записаної (переданої) у різний спосіб або відтвореної технічними пристроями, що охоплює, зокрема, уміння виявляти приховану і очевидну інформацію, висловлювати припущення, доводити надійність аргументів, підкріплюючи власні висновки фактами та цитатами з тексту, висловлювати ідеї, пов'язані з розумінням тексту після його аналізу і добору контраргументів».

Зв'язок з медіаосвітою підкреслюється і в такій тезі «висловлювати власну думку в усній і письмовій формі... передавати власні думки, почуття, переконання, зважаючи на мету та учасників комунікації, обираючи для цього відповідні мовленнєві стратегії».

Вміння критично і системно мислити — примітна ознака медіаграмотності й одночасно наскрізне вміння Держстандарту. Критичне та системне мислення виявляється у «визначенні характерних ознак явищ, подій, ідей, їх взаємозв'язків, умінні аналізувати та оцінювати доказовість і вагомість аргументів у судженнях, зважати на протилежні думки та контраргументи, розрізняти факти, їх інтерпретації, розпізнавати спроби маніпулювання даними, використовуючи різноманітні ресурси і способи оцінювання якості доказів, надійності джерел і достовірності інформації».

Зазначимо, що інші вміння визначені в Держстандарті, такі як «діяти творчо», «виявляти ініціативу», «конструктивно керувати емоціями», «оцінювати ризики», «приймати рішення», «розв'язувати проблеми», «співпрацювати з іншими» також базуються на знаннях і навичках, що характеризують медіаграмотність.

Вимоги до результатів навчання учнів визначено за дев'ятьма освітніми галузями: **мовно-літературна, математична, природнича, технологічна, інформатична, соціальна і здоров'язберігальна, громадянська та історична, мистецька, фізична культура.** Мета освітньої галузі визначена в Держстандарті за компетентнісним потенціалом і вимогами до обов'язкових результатів навчання учнів за кожною галуззю окремо. Наведемо приклади цілей деяких освітніх галузей, що можуть містити медіаосвітній потенціал.

Мета **мовно-літературної освітньої галузі** — розвиток учнів, що сприймають, аналізують, інтерпретують, критично оцінюють і використовують інформацію в текстах різних видів, зокрема інформаційних та художніх текстах класичної та сучасної художньої літератури (української та зарубіжних), медіатекстах для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях, для збагачення власного досвіду і духовного розвитку, взаємодіють з іншими особами в цифровому просторі, дотримуються норм літературної мови.

Мета **природничої освітньої галузі** — формування особистості учня, який «опрацьовує, систематизує та представляє інформацію природничого змісту».

Мета **технологічної освітньої галузі** — реалізація творчого потенціалу учня, формування критичного та технічного мислення.

Мета **інформатичної освітньої галузі** — розвиток особистості учня, який використовує цифрові інструменти і технології для розв'язання проблем, критично мислить, безпечно та відповідально діє в інформаційному суспільстві, «знаходить, аналізує, перетворює, узагальнює, систематизує та подає дані, критично оцінює інформацію для розв'язання життєвих проблем», «створює інформаційні продукти», «усвідомлено використовує інформаційні та комунікаційні технології і цифрові інструменти для доступу до інформації, спілкування та співпраці як творець та (або) споживач», «усвідомлює наслідки використання інформаційних технологій для себе, суспільства, навколишнього природного середовища, дотримується етичних, культурних і правових норм інформаційної взаємодії».

Мета **громадянської та історичної освітньої галузі** — розвиток особистості учня лежить у площині осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, активної громадянської позиції. Важливу роль у цьому відіграють навички медіаінформаційної грамотності учня, який має критично мислити, працювати з різними джерелами інформації та формулювати історично обґрунтовані запитання.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів із **мистецької освітньої галузі** передбачають, що учні використовуватимуть інформаційне середовище у власній творчості та художній комунікації.

У додатках Державного стандарту вказано на компетентнісний потенціал кожної освітньої галузі, які характеризуються за вміннями і ставленнями ключових компетентностей, базовими знаннями та вимогами до обов'язкових результатів навчання учнів. Обов'язкові результати поділяються на спільні загальні результати, які конкретизуються на конкретні результати та орієнтири для оцінювання, окремо для 5–6 та 7–9 класів.

У цих додатках детально розкривається потенціал медіаосвіти. Свідчення цього — наприклад, згадування понад 510 разів терміна «**медіатекст**», понад 200 разів терміна «**джерело інформації**».

У подальшому буде охарактеризований медіаосвітній потенціал кількох освітніх галузей. У цьому розділі сфокусуємо увагу на інших освітніх галузях, зокрема математичній, технологічній, інформатичній, які не будуть детально розглянуті в інших розділах.

Компетентнісний потенціал **математичної освітньої галузі** засвідчує, що робота з інформацією — важливий складник формування ключових компетентностей учнів 5–6 класів. Акцентується увага на **уміннях**: формулювати висновки на основі інформації, поданої в різних формах, робити висновки на основі міркувань і свідчень, оцінювати достовірність інформації, доводити істинність тверджень, висловлювати власну думку, слухати і чути інших осіб, оцінювати аргументи та змінювати думку на основі доказів, розпізнавати інформаційні маніпуляції, ухвалювати аргументовані рішення на основі аналізу всіх даних та формування причинно-наслідкових зв'язків проблемної ситуації.

Ставлення, що становлять складник ключових компетентностей **математичної освітньої галузі**, базуються на: розумінні цінності мовного різноманіття, готовності шукати пояснення та оцінювати правильність аргументів, критичному осмисленні інформації та джерел її отримання, усвідомленні важливості інформаційно-комунікаційних технологій, налаштованості на логічне обґрунтування позиції без передчасного переходу до висновків. Як бачимо, основний акцент зроблено на формуванні критичного мислення учнів на основі отриманої інформації, що водночас визначальна і для формування медіаграмотності.

Одним з обов'язкових результатів навчання учнів у **математичній освітній галузі** визначено «Модельовання процесів і ситуацій, розроблення стратегій, планів дій для розв'язання проблемних ситуацій». Одним з орієнтирів оцінювання учня повинно бути те, що він має використовувати інформаційно-комунікаційні технології для пошуку та зберігання інформації математичного змісту. А це безпосередньо також складник умінь роботи з інформацією, що формується в процесі медіаосвіти.

У **природничій освітній галузі** ключові компетентності містять положення, що сприяють формуванню медіаграмотності учнів 5 класу. Використовуючи джерела для здобуття інформації, тлумачити, аналізувати та оцінювати, інтерпретувати інформацію, подану в інфографіці, таблицях, діаграмах, графіках. Крім того, п'ятикласник має вчитися знаходити, опрацьовувати, зберігати інформацію природничого змісту, перетворювати її з одного виду на інший. Має формуватися ставлення до інформації природничого змісту, здобутої з різних джерел у контексті критичного оцінювання, дотримання авторського права, принципів академічної доброчесності та етичної взаємодії у віртуальному просторі. Медіаграмотність має сприяти формуванню базових знань, зокрема науковому світоглядові та цілісній природничо-науковій картині світу, інтерпретації і критичному оцінюванню результатів дослідження.

Серед вимог до обов'язкових результатів навчання учнів у **природничій освітній галузі** є «Опрацювання, систематизація та представлення інформації природничого змісту». Критерії оцінювання цієї вимоги — ведення пошуку інформації самостійно або з допомогою вчителя з різних джерел, її порівняння та опрацювання, виділення істотної та узагальнення. Формуванню медіаграмотності буде сприяти і представлення текстової чи аудіоінформації у формі графіків, таблиць або інфографіки, що також один з орієнтирів для оцінювання.

У **технологічній освітній галузі** компетентнісний потенціал також базується на медіаосвітніх засадах. Приклад цього — учнівські **вміння**, що пропонуються цією освітньою галуззю: шукати інформацію в технічній літературі, підручниках, посібниках, технологічній документації, періодичних виданнях, електронних, зокрема онлайн-джерелах, рідною мовою; критично оцінювати та використовувати її, шукати, критично оцінювати і використовувати інформацію для виконання завдань, безпечно та ефективно використовувати соціальні мережі для обговорення ідей, пов'язаних із виконанням технологічних проєктів, критично застосовувати інформаційно-комунікаційні технології для створення, пошуку, опрацювання, обміну інформацією, етично працювати з інформацією з дотриманням принципів академічної доброчесності (права інтелектуальної власності тощо). Важлива норма у **ставленні**, що пропонується цією освітньою галуззю, — шанування норм авторського права, виявлення поваги до інтелектуальної власності, що ще раз засвідчує вплив медіаосвітніх аспектів.

Навчити учня вести пошук актуальної інформації, використовувати кілька джерел відомостей про традиції та сучасні тенденції в декоративно-ужитковому мистецтві, визначати їх достовірність, використовувати опрацьовану культурологічну інформацію про технології — орієнтири для оцінювання учня.

Один з конкретних результатів до сформованих обов'язкових результатів навчання учнів у технологічній освітній галузі — оперує інформацією про основні види матеріалів і техніки. Критеріями оцінювання для цього результату виступають такі: розрізняє достовірну і недостовірну інформацію про матеріали і техніку, звертаючись до першоджерел, аналізує інформацію про матеріали і техніку, використовує її для розв'язання практичних завдань у побуті.

Іншим конкретним результатом для учнів визначено вміння критично оцінювати джерела інформації про матеріали. Один із критеріїв оцінювання цього результату — вміння учня пояснювати перевірену інформацію про доцільність застосування різних матеріалів, тобто працювати з джерелами інформації. Це яскравий приклад, як ознаки медіа-інформаційної грамотності переплітається з вимогами цієї освітньої галузі.

Компетентнісний потенціал **інформатичної освітньої галузі** — один із найспрямованіших у контексті медіаосвіти, складника інфомедійної грамотності, як це означено ЮНЕСКО. Це, наприклад, стосується вміння створювати цифрові інформаційні об'єкти, знаходити, подавати, перетворювати, аналізувати, узагальнювати і систематизувати дані з використанням цифрових пристроїв і програм для розв'язання життєвих завдань, використовувати логічне, системне і структурне мислення для побудови інформаційних моделей і розуміння інформаційної картини світу, співпрацювати і комунікувати з іншими особами для досягнення навчальних цілей засобами інформаційних технологій, планувати та організовувати власну діяльність і відпочинок із використанням інформаційно-комунікаційних технологій, дотримуватися основних правил безпечного і відповідального використання інформаційно-комунікаційних технологій, мережевого етикету, створювати різнопланові медіапродукти з використанням інформаційних технологій.

Ставлення, які формуються інформатичною освітньою галуззю також лежать у площині медіаосвіти. Зокрема, визнання комунікаційної ролі інформаційних технологій, впливу на формування ключових компетентностей, наприклад інформаційно-комунікаційної: готовності критично оцінювати інформацію, її значення і вплив на людину та суспільство, прагнути відповідально і безпечно використовувати інформаційно-комунікаційні технології та цифрові пристрої для доступу до інформації, спілкування і співпраці, зважено підходити до використання інформаційних технологій, дотримання етичних, міжкультурних і правових норм інформаційної взаємодії.

У **громадянській та історичній компетентності** важлива повага до прав і свобод, зокрема свободи слова, конфіденційності в інтернеті, авторського права та інтелектуальної власності, права на захист персональних даних тощо, усвідомлення переваг і ризиків застосування інформаційних і комунікаційних технологій і пристроїв для себе, суспільства, навколишнього середовища.

Базові знання цієї освітньої галузі також характеризуються широким зверненням до сфери медіаосвіти. Виділимо серед інших такі — інформаційні процеси і системи: інформація, повідомлення, інформаційні процеси; інтернет: пошук інформації в інтернеті, безпечне користування інтернетом, авторське право, критичне оцінювання інформації, отриманої з інтернету.

Один з обов'язкових результатів навчання учнів в **інформатичній освітній галузі** безпосередньо стосується медіаосвітнього компонента «Пошук, подання, перетворення, аналіз, узагальнення та систематизація даних, критичне оцінювання інформації для розв'язання життєвих проблем». Орієнтири для оцінювання учнів 5–6 класів (адаптаційного періоду) такі: розрізняє та пояснює інформаційні процеси в навколишньому середовищі, описує та оцінює позитивний і негативний вплив інформаційних технологій на власне життя і суспільство, розпізнає факти та судження в інформаційних джерелах, порівнює інформацію з різних джерел за наданими критеріями, наводить аргументи щодо надійності джерел і достовірності інформації в медіатекстах, використовує запропоновані ресурси для перевірки сумнівної інфор-

мації та надійності джерел. Більшість вищевказаних орієнтирів стосуються такого результату, як «Критично оцінює інформацію, отриману з різних джерел».

Усвідомлене використання інформаційних і комунікаційних технологій та цифрових пристроїв для доступу до інформації, спілкування та співпраці характеризується використанням онлайн-ресурсів для доступу до інформації, спілкування, навчання.

Звернення до тематики усвідомленого використання інформаційних технологій пояснюється необхідністю застосування заходів безпеки та захисту особистого інформаційного простору, дотримання учнями принципів академічної доброчесності та авторського права в інформаційній діяльності. Дотримання цих орієнтирів для оцінювання сприятиме підвищенню рівня медіаграмотності п'ятикласників.

Компетентнісний потенціал **соціальної та здоров'язберігальної** освітньої галузі формує вміння сприймати, розуміти, аналізувати, інтерпретувати, перетворювати, оцінювати інформацію. У цій освітній галузі вона безпосередньо відіграє практичну роль збереження життя і здоров'я. Тому розуміння, тлумачення інформації має принципове значення — знаходити, представляти, перетворювати, аналізувати, узагальнювати і логічно організовувати інформацію щодо безпеки, здоров'я і добробуту (особистого, родинного, суспільного) з

використанням інформаційно-комунікаційних технологій, критично оцінювати достовірність і надійність інформації, цифрового контенту, безпечно застосовувати інформаційно-комунікаційні технології в повсякденному житті.

Цілком закономірно і виправдано виглядають тези інфомедійної грамотності про ставлення учнів до дотримання безпечного, відповідального та етичного спілкування в інформаційних мережах, усвідомлення переваг і загроз використання інформаційно-комунікаційних технологій і соціальних мереж, розуміння проблем і наслідків комп'ютерної залежності. Базові знання — знання про безпеку в цифровому середовищі, інформаційному просторі, критичне ставлення до інформації.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання в цій галузі підпорядковуються процесові формування вищевказаних компетентностей. Це і використання інформації для уникнення небезпечних ситуацій, протидії булінгу та кібербулінгу. Програма має допомогти навчити учнів використовувати перевірену інформацію для ухвалення рішення щодо вибору повсякденної поведінки, оцінювати надійність різних джерел інформації (масмедіа, реклами, соціальних мереж тощо).

Неабиякий медіаосвітній потенціал має **громадянська та історична освітня галузь**. Учень базової середньої школи має шукати інформацію та використовувати різні види джерел, формулювати та наводити обґрунтовані аргументи, критично сприймати інформацію історичного та суспільно-політичного характеру, розпізнавати мовні засоби впливу, розрізняти техніки переконування та маніпуляції (ключова компетентність «Вільне володіння державною мовою»), критично оцінювати, виявляти маніпуляції історичною та актуальною для суспільства інформацією в процесі аналізу електронних медіа (ключова компетентність «Інформаційно-комунікаційна»). Остання теза про маніпуляції особливо актуальна й унікальна, адже трапляється в Державному стандарті тільки в цьому додатку.

Учень також має вести пошук потрібної інформації, створювати інформаційні продукти, перетворювати інформацію з однієї форми в іншу, дотримуватися авторського права та етичних норм у роботі з інформацією та під час онлайн-спілкування.

Формування медіаграмотності вестиметься і через формування критичного ставлення до інформації з різних джерел, відповідальне використання мас медіа.

Формування медіаграмотності вестиметься і через формування критичного ставлення до інформації з різних джерел, відповідальне використання мас медіа.

Серед базових знань відзначимо наявні в Держстандарті: щодо інформації і медіа. Очікуваний результат «3. Критичне мислення, робота з різними джерелами інформації та формулювання історично обґрунтованих питань», що розміщений у вимогах до результатів навчання, найкраще від-

биває медіаінформаційний складник Державного стандарту. Підтвердження здобутої компетентності — різноманітні аспекти роботи з інформацією: вміння шукати інформацію через пошукові системи, виокремлення основного і другорядного. Важливий аспект — перевірка достовірності інформації з різних джерел за допомогою зіставлення та поставлення запитань, розпізнавання проявів маніпулювання інформацією на конкретних прикладах. Вищим рівнем медіаграмотності учня 5–6 класу можна вважати його використання в поясненнях інформації з різних джерел, зокрема текстів та відеоматеріалів, коли він визначає придатність отриманої інформації для добору аргументів, розрізняє факт і судження в запропонованому тексті/медіатексті.

Компетентнісний потенціал **мистецької освітньої галузі** охоплює медіаосвітні компоненти закладені в ключові компетентності. Наприклад, дискутувати щодо мистецьких явищ та інформації про мистецтво, отриманої з різних джерел, не тільки українських, а й іншомовних, добирати та опрацьовувати художню інформацію в пошуково-дослідницькій і соціокультурній діяльності, використовувати інформаційні технології для здобуття мистецької інформації та формування власного мистецького простору, вирізняти маніпулятивну квазімистецьку інформацію, запобігати негативним інформаційно-технологічним впливам на власний культурний розвиток. Усі ці вміння можуть бути сформовані внаслідок набутої медіаграмотності, завдяки чому виникатиме усвідомлення естетичного потенціалу цифрових технологій для художньо-творчого самовираження, опрацювання, поширення мистецьких творів і проведення віртуальних мистецьких подорожей, розуміння ролі мистецьких засобів у впливі медіатекстів на свідомість людини.

Нааявність таких базових знань, як види мистецтва, засоби вираження різних видів мистецтва, жанри мистецтва, художні стилі та напрями, зміст і сенс у творі мистецтва, читання мистецького тексту, взаємодія/синтез мистецтв; дизайн; новітні технології в мистецтві, медіамистецтво, медіатекст; сучасні способи і засоби художньої комунікації, нові виміри існування мистецьких творів (інтерактивність, мультимедійність, масмедійність, гіпертекст тощо), сучасні комунікаційні та комунікативні технології, джерела інформації про мистецтво засвідчують найбільший обсяг знань зі всіх освітніх галузей, який лежить у площині медіаосвіти.

Очікувані вимоги мистецької освітньої галузі базуються на засадах роботи з інформацією та критичного мислення. Учень 5–6 класів має навчитись аналізувати інформацію від інших осіб з метою самовдосконалення (надання/отримання коментарів, пропозицій тощо), використовувати різні види інформації,

Використання інформаційного середовища у власній творчості та художній комунікації вимагає навчити обирати медіаформати (додавання ілюстрацій, створення нескладних графічних зображень, аудіо-/відеороликів, фото тощо) для художнього самовираження, шукати і добирати з допомогою вчителя чи інших осіб аудіо-, відео-, ілюстративні й текстові матеріали з різних джерел, визначати достовірність джерела інформації про мистецтво, дотримуватись авторського права в процесі художньої комунікації.

Освітня галузь «**Фізична культура**» також містить аспекти формування медіаграмотного учня. Це стосується пошуку, сприйняття, розуміння, аналізу, інтерпретації, перетворення та оцінювання інформації. Учень у процесі формування медіакомпетентності має усвідомлювати вплив інформаційних і комунікаційних технологій і пристроїв на фізичний розвиток і здоров'я людини, переваг і ризиків їх використання. Медіаграмотність учня допоможе в з'ясуванні питань історії розвитку видів спорту; досягнень українських та іноземних спортсменів у різних видах спорту, спортивних традицій закладу освіти.

Орієнтирами для оцінювання рівня компетентності слугують такі медіаосвітні показники, як аналіз інформації в друкованих та електронних джерелах за завданням учителя, аналіз фактів та подій фізичної культури і спорту на основі медіатекстів.

Отже, всі **освітні галузі містять медіаосвітній складник**. Очевидно, що компетентнісний потенціал кожної з галузей визначається цілями та очікуваними результатами. Це позначається і на їхньому інфомедійному потенціалі. Відзначимо, що найширше цей потенціал представлений у мовно-літературній, інформатичній, громадянській та історичній, мистецькій освітніх галузях. Це передбачувано, виходячи із завдань, які стоять перед медіаосвітою сьогодні.

РОЗДІЛ 3. МЕДІАОСВІТА В МОДЕЛЬНИХ ПРОГРАМАХ ОСВІТНИХ ГАЛУЗЕЙ

У мовно-літературній освітній галузі для адаптаційного періоду (5–6 класи) існує **18 модельних навчальних програм**: з української мови, української літератури, зарубіжної літератури, іноземних мов та *інтегрований мовно-літературний курс*. Усі вони базуються на очікуваних результатах, зафіксованих у Державному стандарті базової середньої освіти. Кожна з них містить медіаінформаційні аспекти.

- **МНП програма «Українська мова. 5–6 класи»** (автори Голуб Н. Б., Горошкіна О. М.) 41 раз звертається до терміна «медіатекст», висвітлюючи форми роботи з ним. У «Зміст навчального предмета» автори внесли розділ «Інформація», де розглядаються питання: види інформації (текстова, графічна, числова, звукова, відео) тощо; джерела інформації; добір і пошук інформації.

Наприкінці програма містить тему, яку можна вважати медіаосвітньою — «Інформаційно-комунікаційна компетентність», що охоплює питання сучасних інформаційних ресурсів, пошукові програми, елементи інформаційної грамотності, цифрові технології як засіб комунікації, мережеві спільноти, правила віртуального етикету. Види навчальної діяльності, визначені в програмі, містять завдання, які сприятимуть медіаграмотності учнів. Наприклад, пошук та опрацювання інформації відповідно до поставленого завдання; добір інформації на визначену тему; збереження інформації; використання інформаційних джерел у процесі виконання домашнього завдання, підготування проєкту тощо.

Один із видів діяльності, що повторюється для багатьох тем, — критичний аналіз інформації; визначення в повідомленнях важливих і другорядних деталей. Дуже важливі завдання на кшталт «передання змісту фрагмента тексту одним реченням», «формулювання теми та ідеї почутої інформації», що формує вміння декодувати медіатексти. У програмі містяться й інші завдання, що формують медіаграмотного учня — розрізнення нової й відомої інформації; передавання/відтворення її графічно (карти, схеми, плани, моделі тощо) чи образно (малюнок); добір і демонстрування зразків різних видів інформації.

- **МНП «Українська мова. 5–6 класи»**. Автори: Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д. у значно рідше згадують термін «медіатекст» (6 разів). Але це не применшує її медіаосвітній аспект. Велика увага приділяється роботі з інформацією, наприклад «знаходить у тексті відому і нову інформацію», «визначає головну і другорядну інформацію», «піддає сумніву інформацію з тексту на підставі розрізнення фактів і суджень про факти», що підтверджує спрямованість програми на формування в учнів критичного мислення.
- **МНП «Українська література. 5–6 класи**. Автори: Яценко Т. О., Качак Т. Б., Кизилова В. В. та інших — широко висвітлює медіаосвітній складник навчального процесу. МНП пропонує учням ефективно використовувати інформаційні ресурси. Одне з основних завдань учням у всіх розділах — «створення власного медіатексту», «створення візуального медіапродукту».
- **МНП «Українська література. 5–6 класи»**. Автори: Архипова В. П., Січкара С. І., Шило С. Б. в пояснювальній записці програми зазначають одним із завдань досягнення мети освітнього процесу — формувати вміння самостійно працювати з різними видами і джерелами інформації; формувати вміння безпечного і критичного використання медіапродукції, здатності створювати медіапродукти і спілкуватися за допомогою медіазасобів.

Також розвивати в учнів поняття про різні види медіа та використані в них засоби впливу на читача, формувати вміння вести пошук, добирати, критично оцінювати і безпечно користуватися медіазасобами. Автори пропонують внести в пропонований зміст навчального предмета медіатексти: візуальні, аудіальні, аудіовізуальні, комп'ютерні ігри; рекламу (тематика медіатекстів відповідає віковим особливостям дітей).

Значна увага приділяється навчанню учнів роботи з інформацією: аналізувати, визначати основну і другорядну, переробляти з одного виду в інший, створювати нову на основі наявної.

- МНП: Модельна навчальна програма **«Українська література. 5–6 класи»**. Автори: Чумарна М. І., Пастушенко Н. М. містить тезу про те, що вперше в програму з української літератури вводиться поняття «медіатекст» (твір масово-інформаційної діяльності та масової комунікації, конкретний об'єкт медіапродукції). У програмі серед очікуваних результатів навчання пропонується створювати власний медійний продукт (мультифільм, театральну сценку, відеоролик, блог тощо), що впливатиме на інтеграцію медіаграмотності.

Автори одним із завдань вивчення української літератури вбачають поглиблення вміння працювати з різними видами інформації, зокрема й електронними, вести пошуково-дослідницьку діяльність. МНП націлена на навчання учнів ефективно використовувати інформаційні ресурси, обґрунтовувати достовірність, повноту інформації, у разі потреби звертаючись до відповідних джерел, визначати основну і другорядну, відому й невідому інформацію, зважати на неповноту або суперечливість інформації.

- МНП **«Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 5–6 класи»**. Автори: Яценко Т. О., Тригуб І. А. також містить інтегровані з медіаосвітою аспекти. Це насамперед стосується видів навчальної діяльності: обговорення прослуханих текстів (медіатекстів), створення та презентація під керівництвом учителя в соціальних мережах власного медіатексту. Значну увагу автори приділяють формуванню вмінь і навичок роботи з інформацією: використанню, структуруванню, аналізу, передаванню і трансформації тощо, що сприятиме формуванню критичного мислення учнів.
- МНП **«Зарубіжна література. 5–6 класи»**. Автор: Волощук Є. В. звертається до поняття медіатекст кілька разів, наголошуючи на необхідності вироблення компетентностей читання, аналізу, визначення основної та другорядної інформації. У пояснювальній записці обґрунтовується компетентнісний потенціал програми в контексті медіаосвіти. Як і в інших модельних навчальних програмах мовно-літературної галузі автор вводить до сфери очікуваних результатів вміння створювати власний медіапродукт. Це також стосується і використання інформаційних джерел. Формування критичного мислення ведеться через обґрунтування достовірності, повноти інформації, у разі потреби звернення до відповідних джерел.
- МНП **«Зарубіжна література. 5–9 класи»**. Автори: Ніколенко О. М., Ісаєва О. О., Клименко Ж. В. та інші. Автори ставлять в один ряд медіатекст зі звичними для літературних курсів художніх текстів (медіатекст у програмі для 5 класу згадується 46 разів). Серед очікуваних результатів цікавим видається теза про аналіз, інтерпретацію, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів.
- МНП **«Зарубіжна література. 5–6 класи»**. Автори: Богданець-Білокаленко Н. І., Снегірьова В. В., Фідкевич О. Л.) у ставленні до медіатексту як одного з видів тексту схожа з попередньою. Також увага спрямована на формування вміння інтерпретації та декодування інформації — учень має навчитися передавати «прихований зміст медіатексту».
- МНП **«Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 5–6 класи»** для закладів загальної середньої освіти. Автори: Яценко Т. О., Тригуб І. А.) значно менше звертається до медіатекстів, виокремлюючи їх серед інших видів, спрямовуючи учнів на обговорення медіатекстів та створення власного медіатексту. Значно більший акцент робиться на вмінні працювати з інформацією.

Модельні навчальні програми з іноземної мови також містять значний медіаосвітній потенціал.

МНП «Друга іноземна мова. 5–9 класи». Автори: Редько В. Г., Шаленко О. П., Сотникова С. І. та інші вже в пояснювальній записці акцентується увага на необхідному критичному оцінюванні інформації.

- МНП «Іноземна мова. 5–9 класи». Автори: Зимомря І. М., Мойсюк В. А., Трифан М. С. та інші, зазначають важливість критичного мислення в освітньому процесі: інтерпретувати і робити висновки щодо наданої інформації, добирати відповідну інформацію, визначати надійність наданих ідей та аргументів. У видах навчальної діяльності програма пропонує учням створювати медіатекст (наприклад, постер чи вебсторінку), користуючись власними творчими ідеями.
- МНП «Іноземна мова. 5–9 класи» Автори: Редько В. Г., Шаленко О. П., Сотникова С. І. та інші наголошують на важливості критично оцінювати інформацію та використовувати її для різних потреб. Пошук необхідної інформації для подальшого її надання/повідомлення — на думку авторів, основний вид діяльності учнів 5 класу.

МНП **інформатичної освітньої галузі** одні з тих, що найбільше охоплюють медіаосвітній аспект. Вони базуються на вимогах Державного стандарту базової середньої освіти щодо формування критичного мислення, медіаграмотності учня. Особливо це помітно в характеристиках очікуваних результатів і видів навчальної діяльності.

- Програма «Інформатика. 5–6 класи» (автори: Завадський І. О., Коршунова О. В., Лапінський В. В.) в пояснювальній записці визначає, що формування вмій критично мислити, безпечно та відповідально діяти в інформаційному суспільстві — базовою мета інформатичної галузі. Автори вказують на пріоритетні цілі викладання предмета — вчити критично оцінювати інформацію, яку поширюють медіаресурси, формувати навички пошуку, опрацювання, аналізу, подання, застосування та створення інформації. Внесення змістового кластера “апаратний та програмний складник інформаційної системи”, на думку авторів, має велике значення для формування медіаграмотності сучасного школяра.

Значна увага приділяється роботі з інформацією: шукати її, пояснювати, описувати, розрізняти, розпізнавати. Наприклад, уміння розпізнавати факти і судження в інформаційних джерелах; порівняння інформації з різних джерел за наданими критеріями, дослідження проблемних питань, пов’язаних із різними джерелами та різними формами подання інформації, ознайомлення з різними способами перевірки надійності джерела та достовірності інформації повністю відповідають базовим навичкам медіаграмотного, що критично мислить, учня.

Також програма приділяє увагу формуванню принципів академічної доброчесності в інформаційній діяльності, створення інформаційного продукту, безпеки та захисту особистого інформаційного простору.

- У програмі «Інформатика. 5–6 класи» (автори Морзе Н. В., Барна О. В.) визначається мета — критично мислити, безпечно та відповідально діяти в інформаційному суспільстві, критично оцінювати інформацію для розв’язання життєвих проблем.

Автори акцентують увагу на роботі з медіатекстами, створенні медіапродуктів, компетентностях при роботі з інформацією: розпізнанню фактів і суджень в інформаційних джерелах, наведенню аргументів щодо надійності джерел і достовірності інформації в медіатекстах. У програмі відображено такий медіаосвітній аспект, як безпечна поведінка в соціальних мережах, дотримання правил «цифрової комунікації».

- Програма авторів Пасічник О. В. та Чернікової Л. А. містить положення про вміння критично оцінювати інформацію для розв'язання життєвих проблем. Вони наголошують, що надзвичайно важливі в сучасному світі навички інфомедійної грамотності, тобто критичного сприйняття інформації та усвідомлення учнями цінності високоякісної інформації. У пропонованому змісті міститься положення про критичне оцінювання інформації, отриманої з інтернету. Як і в попередніх програмах звертається увага на вміння наводити аргументи щодо надійності джерел і достовірності інформації в медіатекстах, порівнювати, аналізувати, оцінювати та узагальнювати інформацію, ідеї та медіаповідомлення, розпізнавати неправдиву інформацію, перевіряти її надійність, дотримуватися правил безпечного користування інтернетом, перетворювати інформацію з одного виду в інший, виготовляти власні медіапродукти, дотримуватися принципів академічної доброчесності та авторського права в інформаційній діяльності.
- МНП «**Інформатика. 5–6 класи**» (автори Радченко С. С., Боровцова Є. В.) визначає завданням галузі розвиток уміння критично оцінювати та застосовувати інформаційні технології, використання інформаційних технологій у повсякденному житті. Автори пропонують одним із видів навчальної діяльності учнів критичне оцінювання інформації для розв'язання задач. Важливим медіаосвітнім аспектом видається вміння пояснювати вплив джерел інформації на формування поглядів власних та інших людей, створення відповідних інформаційних продуктів, дотримання авторських прав на використання інформаційних ресурсів, наводити аргументи щодо надійності джерел та достовірності інформації в медіатекстах.
- Автори Ривкінд Й. Я., Лисенко Т. І., Чернікова Л. А., Шакотько В. В. у своїй програмі відштовхуються від вимог Державного стандарту в проектуванні медіаосвітніх завдань курсу щодо роботи з інформацією: знаходження, аналіз, порівняння, перетворення, узагальнення, систематизація та створення і подання інформаційних продуктів, дотримання авторських прав. Програма націлює учнів на побудову власних суджень про медіатексти, визначаючи достовірність інформації та надійність джерел.
- Автори Козак Л. З., Ворожбит А.В. переносять числові позначення Держстандарту базової середньої освіти до власної програми з інформатики, що полегшує орієнтацію. Вони пропонують учням у 5 класі навчитися вести пошук інформації та критично її оцінювати. У програмі потужно представлений медіаосвітній компонент, як і в інших програмах з інформатики.

Кількість модельних програм **громадянської та історичної освітньої галузі** для учнів 5 класів найбільша і найрізноманітніша після мовно-літературної: «Вступ до історії України та громадянської освіти», інтегровані курси «Досліджуємо історію і суспільство», «Україна і світ, вступ до історії та громадянської освіти».

У програмі «**Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти. 5–6 класи (інтегрований курс)**» авторів Кафтан М. В., Козорог О. Г., Костюк І. А. та інших наголошується, що одним з обов'язкових результатів навчання буде формування критичного мислення, робота з різними джерелами соціальної та історичної інформації, а метою — поглибити вміння працювати з інформацією. Компетентнісний потенціал інтегрованого пропедевтичного курсу передбачає, зокрема, і формування медіаграмотності: використовувати цифрові технології для пошуку потрібної історичної та соціальної інформації, її добору, перевірки, впорядкування та поширення, осмислювати зв'язки між фрагментами даних і джерелами різних видів. Пояснювальна записка МНП містить очікувані результати, спрямовані на формування медіаграмотності учня: він добирає інформацію за заданими критеріями, використовує пошукові системи для отримання інформації, виокремлює основне і другорядне в тексті, формулює питання різного типу до тексту/медіатексту, візуальних джерел, розрізняє факт і судження в запропонованому тексті/медіатексті.

В основній частині програми автори конкретизують деякі медіаосвітні цілі. Учні мають навчитися формулювати питання різного типу до тексту/медіатексту, візуальних джерел, добирати інформацію за заданими критеріями, використовувати в поясненні інформацію з різних джерел, зокрема

відеоматеріали, зіставляти джерела інформації щодо достовірності й повноти та формулювати запитання щодо її достовірності, застосовуючи критерії визначення достовірності інформації (за допомогою вчителя), а також розпізнавати прояви маніпулювання інформацією на конкретних прикладах.

Види навчальної діяльності демонструють шляхи формування медіаграмотності учнів: перегляд медіапродуктів, аналіз запропонованого тексту/медіапродукту, представлення результату учнівського дослідження у вигляді медіапродукту, рекламного буклета, постера тощо, дотримання правил безпечної поведінки в медіапросторі, добір інформації (з використанням пошукових систем), виявлення та виправлення помилок у текстових і візуальних джерелах, встановлення достовірності та повноти інформації, її систематизація.

- МНП **«Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас»** (автори Власова Н. С., Желіба О. В., Кронгауз В. О. та інші) ставить завданням курсу вироблення умінь використовувати різні джерела інформації та формулювати обґрунтовані запитання до них. Одним із результатів навчальної діяльності автори передбачають аналіз доступних історичних джерел та інших джерел інформації. Як і в попередній програмі, «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти. 5–6 класи (інтегрований курс)», очікуваними результатами навчання будуть вміння добирати інформацію за заданими критеріями, використання пошукових систем для отримання інформації, застосування критеріїв визначення достовірності інформації (за допомогою вчителя), визначення придатності отриманої інформації для добору аргументів за допомогою вчителя, зіставляння джерел інформації та формулювання запитання щодо достовірності інформації з різних джерел, розпізнавання проявів маніпулювання інформацією на конкретних прикладах, використання в поясненні інформації з різних джерел, зокрема текстів та відеоматеріалів.

На відміну від програми Кафтан М. В., Козорог О.Г., Костюк І. А. та інших, ця програма пропонує в 5 класі у змісті навчально-пізнавальної діяльності розділ «Джерела пізнання минулого і сучасного», де розглядаються питання видів джерел (наприклад, письмові інформаційні джерела, аудіовізуальні) та поняття, притаманні медіаосвітнім практикам, зокрема «Джерело інформації», «Критичне ставлення до джерел», «Фейки», «Мережа інтернет як інформаційне джерело». Під час роботи учень учиться формулювати питання різного типу до тексту/медіатексту, візуальних джерел, розрізняти факт і судження в запропонованому тексті/медіатексті.

- У МНП **«Вступ до історії України та громадянської освіти»**. Автори Власова Н. С., Желіба О. В., Кронгауз В. О. та інші у видах навчальної діяльності пропонують різноманітні види робіт, що сприятимуть становленню медіаграмотного учня, наприклад робота з критичного опрацювання історичних джерел різних типів у групах та індивідуально, робота з фотографією із сімейного архіву, «Пошук інформації» — командний пошук інформації тощо.
- МНП **«Досліджуємо історію і суспільство. 5–6 класи (інтегрований курс)»** (автори Васильків І. Д., Димій І. С., Шеремета Р. В.) надає великого значення роботі з інформацією. У пояснювальній записці автори наголошують, що дослідження історії та суспільства має відбуватися з поєднанням авдіального, візуального сприйняття інформації та роботи з цією інформацією, пошуком інформації та її перетворенням, що становить запоруку досягнення очікуваних результатів навчання, зокрема критичного мислення та вироблення навичок здобування та використання інформації.

Очікувані результати навчання п'ятикласників у контексті медіаосвіти такі: добір інформації за заданими критеріями, визначення за допомогою вчителя придатності отриманої інформації для добору аргументів, виокремлення основного і другорядного в тексті, формулювання питання різного типу до тексту/медіатексту, візуальних джерел та щодо достовірності інформації з різних джерел, а також зіставляння джерела інформації щодо достовірності та повноти, пояснення способів пошуку інформації, розпізнавання проявів маніпулювання інформацією на конкретних прикладах, дотримання академічної доброчесності.

Цікавим видається виділення окремим видом заняття, присвяченого темі, яка охоплює «Інформаційний простір. Факт і судження. Історичний факт, подія, процес. Інформаційна безпека».

Для досягнення цих результатів пропонуються відповідні види навчальної діяльності. Це і обговорення інформації та відображення її графічно, і пошук інформації в інтернеті, і створення простих мультимедійних продуктів, наприклад реклами, логотипу рідного краю, інтернет-повідомлення, укладання колажу зображень, і вправи на визначення видів джерел інформації та медіаграмотності, перегляд та обговорення відеоматеріалів.

- МНП «**Досліджуємо історію і суспільство. 5–6 класи (інтегрований курс)**» авторського колективу на чолі з О. І. Пометун пропонує вчити учнів критично мислити в процесі пошуку та опрацювання різних джерел історичної та суспільно значущої інформації, залучаючи пошукові завдання, завдання для розвитку критичного та системного мислення, творчі завдання.

Медіаосвітню спрямованість містить розділ 2, «Джерела інформації. Історичні джерела». Учні мають навчитися використовувати в поясненнях інформацію з різних джерел, виокремлювати основне і другорядне в тексті джерела, формулювати питання різного типу до тексту/медіатексту, візуальних джерел і щодо достовірності інформації з різних джерел, оцінюючи інформацію щодо її достовірності, надійності та повноти, використовувати пошукові системи для отримання інформації, пояснювати способи нагромадження та пошуку інформації, визначати придатність отриманої інформації для добору аргументів за допомогою вчителя.

Автори пропонують учителям деякі види навчальної діяльності, які ті можуть використати в освітньому процесі для формування інфомедійної грамотності. Це термінологічні вправи з визначення, застосування, ілюстрування прикладами понять, пов'язаних із джерелами інформації, «медіаджерелами», практичні завдання на розрізнення фактів і суджень у запропонованому тексті/медіатексті, на аналіз, синтез, застосування інформації, отриманої з різних джерел, обговорення та дискусії на теми: «Як оцінити достовірність поданої в джерелі інформації?», «Яка інформація дає змогу пояснити безперервність та зміни в історії й сьогоденні?», пошукові завдання самостійного добору історичних/громадянознавчих джерел для опису історичної події, діяча, добору/створення відеоматеріалів.

- Третя МНП «**Досліджуємо історію і суспільство. 5–6 класи (інтегрований курс)**», автори Гісем О. В., Мартинюк О. О., Гісем О. О. та інші, вказує на обов'язкову компетентнісну вимогу критично мислити при роботі з різними джерелами інформації. Автори виділяють серед предметних інформаційну компетентність — уміння працювати з джерелами історичної інформації, інтерпретувати зміст джерел, визначати їхню надійність, виявляти і критично аналізувати розбіжності в позиціях авторів джерел.

Формування медіаграмотності відбувається протягом навчання в 5 класі на пропедевтичних засадах роботи з інформацією: поясненні, що таке інформація та як виокремити історичну інформацію з інформаційного потоку, усвідомленні суспільної цінності інформації, критичному ставленні до джерел інформації, вмінні добирати, оцінювати інформацію та використовувати різні джерела інформації, використанні способів пошуку інформації та пошукових систем для отримання інформації, встановленні її вірогідності, надійності та повноти.

Автори звертають увагу на медіаосвітні поняття і терміни: «аналіз і синтез інформації», «медіатекст», «достовірність», «факт», «судження».

Вони також пропонують окремі приклади видів навчальної діяльності учнів, які можуть бути використані в навчанні медіаграмотності: індивідуальні виконання вправ із добирання інформації за заданими критеріями, розрізнення фактів і суджень у запропонованому тексті, створення повідомлення для соціальної мережі.

Чотири МНП називаються «**Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас**». Програма Гісема О. В., Мартинюка О. О. містить ідентичні завдання з формування медіаграмотності, що й програма «Досліджуємо історію і суспільство» цих же авторів.

Водночас у ній є розділ «Дослідження суспільства та історії. Інформація. Історичні джерела». Очікувані результати навчання учнів у цьому розділі містять певні медіаосвітні завдання: знати, що таке інформація, які існують способи її нагромадження, усвідомлювати, чим розрізняються факт і судження, використовувати такі терміни й поняття, як «аналіз інформації», «достовірність», «факт», «судження», розрізняти джерела інформації за видами, застосовувати критерії визначення достовірності інформації, розпізнавати прояви маніпулювання інформацією на конкретних прикладах. Формуванню критичного мислення сприятимуть завдання правильно використовувати для розкриття питання інформацію з різних джерел та аргументувати власну позицію щодо тієї чи іншої інформації.

Під час роботи на занятті учень має навчитися формулювати судження або припущення за джерелами інформації, добирати та аналізувати інформацію.

Автори нечасто згадують такий термін, як «медіатекст», у програмі він трапляється лише 2 рази, що певним чином ускладнює розуміння учнями такого феномена, як сучасне джерело інформації.

Програма Бурлаки О. В., Власової Н. С., Желіби О. В. та інших містить певні елементи, які можна охарактеризувати як медіаосвітні. Здебільшого це виявляється в обов'язковому складнику програми — очікуваних результатах навчання учнів, які розбиті на знання, вміння, ставлення. Учні мають знати способи пошуку інформації на історичну тематику, вміти використовувати пошукові системи та добирати інформацію/інформаційні джерела, формулювати закриті та відкриті запитання щодо достовірності інформації з різних джерел, вміти використовувати в поясненнях інформацію з різних джерел, зокрема медіатексти та відеоматеріали, застосовувати критерії визначення достовірності інформації та розпізнавати прості прояви маніпулювання історичною інформацією на конкретних прикладах. Як бачимо, ці вимоги Державного стандарту базової середньої освіти трапляються в аналогічних програмах.

Автори пропонують деякі види навчальної діяльності, які можуть служити орієнтирами для вчителів у медіаосвітній діяльності на занятті. Це, зокрема, коментований перегляд та інтерпретація візуальних джерел інформації, робота з навчальним відео, формулювання дослідницьких питань для дослідження джерел інформації.

- Програма **«Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас»** (автори: Бакка Т. В., Желіба О. В., Мелещенко Т. В. та інші) містить потужний медіаосвітній потенціал, зосереджений у темі 2, «Джерела пізнання суспільства». Це стосується насамперед значень понять і термінів, які учні/учениці розумітимуть по закінченні курсу: інформація, джерела інформації, масмедіа, факт, судження, пропаганда, фейк, свобода слова. Уміння, які мають формуватися в учнів перегукуються з очікуваними результатами навчання Держстандарту і які містяться в інших програмах: шукати, добирати, використовувати інформацію, виявляти маніпуляції тощо.

Водночас ця програма містить унікальні положення — виявляти розбіжності в тлумаченнях минулого та сучасного на конкретних прикладах, виявляти мову ворожнечі.

Автори пропонують у змісті навчального предмета положення, яких нема в інших авторів. Деталізація цих аспектів свідчить про розуміння авторами значення медіаосвіти у викладанні суспільних дисциплін. У розділі виділимо такі теми: «Комунікація, інформація, медіа», «Медіа і демократія», «Я і інтернет».

Під час їх розгляду вчитель звернеться до ролі інформації в житті людини, до характеристики понять «джерела інформації», «масмедіа» («медіа») та їх видів, впливу масмедіа на формування світогляду, етичних стандартів подання інформації. Важливим автори вважають і розуміння учнями потреби залучати різні джерела для достовірного і повного відображення подій, розрізняти факти і судження, дотримуватися авторського права, знати, що таке фейкова інформація та як критично ставитися до джерельних відомостей. Надзвичайно необхідним видається і звернення учнів до свободи слова, розуміння до чого може призвести її обмеження. Учні також знатимуть

про баланс між свободою вираження та відповідальністю і зможуть створювати шкільні медіа. Особливо важливе звернення авторів до тем взаємодії учнів із сучасними інфокомунікаційними системами, що відображені в програмі: цифровою ідентичністю та приватністю у віртуальному світі, онлайн-спілкуванням, інструментами перевірки достовірності інформації в інтернеті.

У шести МНП **природничої освітньої галузі** також відображено можливості медіаосвіти.

- МНП **«Пізнаємо природу. 5–6 класи (інтегрований курс)»** (автори Біда Д. Д., Гільберг Т. Г., Колісник Я. І.) наголошує на значенні інформації, інформаційно-комунікаційних засобів в освітньому процесі, інформаційному пошукові з різних джерел, опрацюванні інформації, перетворюванні її, аналізі й умінні робити висновки. Як бачимо це елементи формування критичного мислення учнів.

Очікувані результати навчання охоплюють, наприклад, використання окремих способів пошуку актуальних і достовірних текстових/медіатекстових джерел інформації, представлення самостійно або за допомогою вчителя чи інших осіб текстової інформації/аудіоінформації у формі графічної, табличної інформації або інфографіки, створення письмових текстів (зокрема художніх, медіатекстів). Відзначимо, що автори пропонують такі результати навчання при вивченні всіх розділів програми.

Медіаосвітній аспект подається й у видах діяльності учнів: робота з різними джерелами інформації про природу, використання QR-кодів та цифрового контенту, опрацювання й систематизація інформації за двома та більше джерелами, представлення інформації в різних видах.

Аналогічна програма Коршевніук Т. В. також містить завдання формування медіаосвітніх компетентностей, зокрема вміння працювати з різними джерелами інформації. У цьому контексті пропонуються завдання, щоб навчити учнів знаходити та узагальнювати за допомогою вчителя чи інших осіб інформацію, подавати її в різних формах, добирати і представляти текстову/аудіоінформацію.

Особливу увагу приділено такому виду навчальної діяльності, як «Набуття досвіду і знань у процесі роботи з інформацією»: опрацювання наданої/самостійно дібраної інформації, її порівняння, узагальнення і систематизація. Наявність такого виду навчальної діяльності робить унікальною програму серед подібних.

- Ще одна програма, **«Пізнаємо природу. 5–6 класи (інтегрований курс)»** Бобкової О. С., акцентує увагу на формуванні медіаграмотності учнів у процесі вивчення курсу. Приємно дивує, що в пояснювальній записці авторка на це вказує і визначає, що, на її думку, є медіаграмотність. У програмі зазначено, що під час виконання досліджень і розв'язання проблем необхідно розвивати медіаграмотність учнів/учениць — уміння оцінювати надійність інформаційних джерел, достовірність і науковість інформації тощо та перетворювати її (інтерпретувати схеми, графіки, діаграми, інфографіку, табличні дані та, навпаки, на підставі текстової інформації або числових даних створювати графіки, діаграми тощо).

Загалом ця МНП ширше за інші програми характеризує медіаосвітній потенціал курсу. Кожний розділ містить очікувані результати навчання «Опрацювання, систематизація та представлення інформації природничого змісту», де учні/учениці використовують окремі способи пошуку інформації в доступних джерелах, зокрема й інтернет-джерелах, порівнюють інформацію, оцінюють надійність її джерел та узагальнюють. П'ятикласники вчать також відповідати на чітко сформульовані запитання за опрацьованою інформацією, створювати самостійно або в групі презентації здобутої інформації. Розділ 1, який називається «Навчаємося досліджувати світ природи», містить такі питання пропонованого змісту: «Пошук джерел інформації. Правила використання інтернету». А у видах навчальної діяльності вчитель у процесі освітньої діяльності, зокрема на занятті, має створити завдання, щоб опрацювати питання видів інформаційних джерел, пошуку інформації природничого змісту, правил роботи в інтернеті й використання цифрових

ресурсів для пошуку інформації, необхідності перевірки достовірності інформації, з'ясування і дотримання принципів академічної доброчесності. Загалом використання джерел інформації, за цією програмою, базове в організації навчання учнів.

Відзначимо, що в розділі 2, «Квіткові рослини», вчитель пропонує спільно обговорити значення медіаграмотності в житті сучасної людини: важливість розвитку вміння працювати з різними джерелами інформації, розрізняти достовірну й недостовірну, наукову й ненаукову, фейкову інформацію.

- У програмі «**Природничі науки. 5–6 класи (інтегрований курс)**» (Білик Ж. І., Засекіна Т. М., Лашевська Г. А. та інші) одна з умов успішного навчання — розвиток вміння працювати з інформацією (пошук, перевірка, аналізування, інтерпретування, переформатування, оцінювання, подання, зберігання тощо). Також у пояснювальній записці автори запропонували види навчально-пізнавальної діяльності: роботу з різними джерелами інформації (зокрема іноземною мовою) під час виконання досліджень, проектів, розв'язування проблемних завдань, завдань тощо.

Очікувані результати навчання передбачають, що учні працюють з інформацією (самостійно або за допомогою вчителя/вчительки чи інших осіб): шукають і знаходять інформацію, оцінюють, систематизують її та представляють в різних формах. У видах навчальної діяльності учнів, за думом авторів, при вивченні всіх розділів обов'язково має бути робота з інформацією, що охоплює створення доповіді, презентацій.

Модельна навчальна програма «**Довкілля. 5–6 класи (інтегрований курс)**», автор Григорович О. В., містить положення попередніх програм щодо розвитку критичного мислення та «природничої медіаграмотності», як зазначено в пояснювальній записці. Великої ваги надається роботі з інформацією. Один із шляхів організації освітнього процесу — розвиток умінь працювати з інформацією (пошук, аналіз, інтерпретація, оцінювання). Компетентнісний потенціал курсу «Довкілля» містить положення про роботу з інформацією. В очікуваних результатах основний акцент зроблено на пошуку інформації з подальшим її використанням. Автор застосовується термін «масмедіа», що унікально для цієї програми, наприклад «інформації щодо глобального потепління, що поширюється масмедіа», «аналіз та обговорення можливості використання генетично модифікованих організмів і правдивості інформації щодо них, яка поширюється масмедіа».

Соціальна і здоров'язберігальна освітня галузь нараховує дев'ять МНП, значна більшість яких називається «**Здоров'я, безпека та добробут. 5–6 класи (інтегрований курс)**».

Автори Василенко С. В., Коваль Я. Ю., Колотій Л. П. у своїй програмі «**Здоров'я, безпека та добробут (інтегрований курс). 5–6 класи**» звертаються до формування медіаграмотності, критичного мислення, роботи з інформацією. Але пояснювальна записка не містить акцентації на цьому. Це робиться в основній частині програми. В очікуваних результатах є положення про те, що учні знаходитимуть за допомогою вчителя інформацію з різних джерел, перевірятимуть її на достовірність, виокремлюватимуть інформацію та обговорюватимуть ситуації булінгу, використовуватимуть перевірену інформацію для ухвалення рішення щодо вибору повсякденної поведінки на користь здоров'я, безпеки й добробуту, навчатимуться інтерпретувати інформацію.

У програмі автори пропонують досить великий перелік видів навчальної діяльності. Це і створення лепбуків, аналіз тексту та формування критичного мислення, пошук інформації та завдання і запитання для формування медіаграмотності.

Інша МНП «**Здоров'я, безпека та добробут. 5–6 класи (інтегрований курс)**» (автори: Гущина Н. І., Василяшко І. П.) вже у вступній частині виявляє медіаосвітню спрямованість. Пропонується зміст програми розкривати через роботу з різними джерелами інформації, розширюючи це положення згодом: розвивати вміння працювати з інформацією (пошук, перевірка, аналіз, ін-

терпетація, переформатування, оцінювання, подання, зберігання тощо), зокрема на цифрових пристроях. У змістову структуру для 5 класу внесено пункт «Пошук інформації та її критичне оцінювання», який деталізується в пропонованому змісті інтегрованого курсу: «Інформація щодо здоров'я, безпеки та добробуту в різних джерелах та її достовірність. Безпека в цифровому середовищі». У розділі 5, «Я серед людей», автори очікують, що учні прогнозуватимуть ризики комунікації у віртуальному середовищі, виокремлюватимуть інформацію та обговорюватимуть ситуації булінгу, зокрема кібербулінгу.

Позитивний аспект — наявність такого виду навчальної діяльності, як знаходження інформації в різних джерелах і перевірка її достовірності. Але він стосується лише розділу 1, «Вчусь вчитися», і його нема в інших розділах МНП.

Програма **«Здоров'я, безпека та добробут. 5–6 класи (інтегрований курс)»** авторського колективу на чолі з Воронцовою Т. В. серед базових знань визначають безпеку в цифровому середовищі, критичне ставлення до інформації. Серед конкретних результатів, на досягнення яких у 5–6 класах спрямована модельна програма, є положення Державного стандарту: «Знаходить і перевіряє інформацію».

В основній частині модельної навчальної програми ці аспекти деталізуються: знаходить і перевіряє інформацію, оцінює надійність різних джерел інформації (мас медіа, реклама, соціальні мережі тощо), виокремлює інформацію та обговорює ситуації булінгу, зокрема кібербулінгу. А в розділі 3, «Фізичне здоров'я», у змісті пропонують ввести «Вплив медіа на здоров'я», а у видах навчальної діяльності — «Дослідження впливу медіа на здоров'я». Серед небагатьох видів навчальної діяльності медіаосвітнього спрямування, які вчитель має застосовувати на занятті, виділимо ще один — дослідження різних джерел інформації. Звернемо увагу на застосування авторами термінології, яка за логікою має бути роз'яснена учням.

В МНП **«Здоров'я, безпека та добробут. 5–6 класи (інтегрований курс)»** (автори: Хитра З. М., Романенко О. А.) значно менше представлений медіаосвітній аспект. Лише в основній частині для 5 класу містяться положення про використання перевіреної інформації для ухвалення рішення, виокремлення інформації та обговорення ситуації булінгу, зокрема кібербулінгу, перевірки інформації на достовірність як очікувані результати.

Авторський колектив на чолі з О. Шиян у вступній частині МНП **«Здоров'я, безпека та добробут. 5–6 класи (інтегрований курс)»** зазначають, що один із пріоритетів викладання предмета — аналіз впливу засобів масової інформації на вибір і практикування здорової безпечної поведінки. В основній частині МНП у пропонованому змісті автори вказують на те, що потребує вивчення, зокрема безпечний інформаційний простір, безпека спілкування в інтернеті, реклама. Ця проблематика важлива, на їхню думку, для того щоб навчитися знаходити, інтерпретувати та використовувати перевірену інформацію.

До **соціальної і здоров'язберігальної освітньої галузі** входять МНП з етики і курсів морального спрямування.

У першій з них, **«Етика. 5–6 класи»** авторів Ашортія Є. Д., Бакка Т. В., Желіба О. В. та інших, лише кілька положень із медіаосвіти: учень виокремлює інформацію та обговорює ситуації булінгу, зокрема кібербулінгу, та використовує перевірену інформацію свого рішення.

Аналогічна програма **«Етика. 5–6 класи»** (автори Пометун О. І., Ремех Т. О., Кришмарел В. Ю.) містить у вступі нагадування про необхідність формування критичного мислення та доцільність використання в навчальній діяльності учнів такого медіаосвітнього складника, як пошук учнями інформації в різних джерелах (підручнику, довідниках, інтернет-джерелах тощо) та її систематизація, оцінювання якості й достовірності. Як у всіх програмах цієї освітньої галузі, автори наголошують про протидію кібербулінгові.

У МНП авторського колективу під керівництвом Воронцової Т. В. **«Вчимося жити разом. 5–6 класи»** один із результатів навчання учнів — знаходження і перевірка інформації. Лише в розділі

2, «Соціальні компетентності», програми для 5 класу автори окреслюють медіаосвітній потенціал своєї програми в очікуваних результатах навчання — учень «оцінює надійність різних джерел інформації (ЗМІ, реклама, соцмережі тощо)».

МНП «**Культура добросусідства. 5–6 класи**» (Араджионі М. А., Козорог О. Г., Лебідь Н. І. та інші) має значно потужніший аспект формування медіаграмотності учнів, ніж попередні програми з етики і курсів морального спрямування. Одним з основних завдань мети програми визначено розвиток критичного мислення та медіаграмотність. Перевага має надаватися роботі з різними джерелами інформації.

У 5 класі учні мають навчитися, зокрема, знаходити інформацію. Для цього автори пропонують такі види навчальної діяльності, що сприятимуть формуванню медіаграмотності: обговорення малюнків або медіафайлів, перегляд та обговорення медіатекстів, присвячених Конвенції про права дитини, перегляд медіапродуктів, наприклад про потреби людей з інвалідністю і ставлення до них, пошук інформації з різних джерел медіа.

У програмі для 6 класу медіаосвітній аспект значно розширюється. До очікуваних результатів внесене оцінювання надійності різних джерел інформації (засобів масової інформації, реклами, соціальних мереж тощо), виокремлення інформації та обговорення ситуації булінгу, зокрема кібербулінгу. У пропонованому змісті подана тема «Мій приватний інформаційний простір», де опрацьовуватимуться, наприклад, такі пункти, як «Блогінг. Сторіз. Селфі. Фотографії. Доброчесність у використанні інформації. Захист приватного інформаційного простору. Доброчесність у використанні інформації. Захист приватного інформаційного простору». Відповідно, автори запропонували вчителям широке коло видів діяльності, що можна використати з учнями. Серед них виділимо такі, як участь у дискусії на тему користі/шкоди створення і розміщення селфі в мережі, порівняння переваг і ризиків активності в інформаційному просторі, аналіз фотографій як джерел інформації, розгляд та обговорення прикладів добродесного й недобродесного використання інформації, укладання правил для безпечної поведінки в особистому інформаційному просторі та дотримання прав інтелектуальної власності, створення медіапродукту з дотриманням правил безпечної поведінки в інформаційному просторі. Також містяться такі види діяльності, як перегляд та обговорення медіафайлів із різними стилями поведінки в конфлікті, створення медіапродукту (наприклад, відеоролика, анімації, допису в соціальних мережах) для популяризації волонтерської діяльності та добродесності в громаді, з дотриманням правил безпечної поведінки в інформаційному просторі. Робота з інформацією залишається і в 6 класі основним видом діяльності з формування медіаграмотності.

У **мистецькій освітній галузі** представлено 6 МНП, з яких чотири називаються «Мистецтво».

У програмі Кондратової Л. Г. опрацювання інформації про мистецтво — один зі складників медіаосвіти. Це закладено в компетентнісному потенціалі програми, що охарактеризовано в пояснювальній записці. Також учитель має вчити учнів створювати сценічні композиції, різноманітні художні продукти з використанням медіаресурсів, розуміти роль мистецьких засобів у впливі медіатекстів на свідомість людини. До базових знань віднесено медіамистецтво, медіатекст. У програмі вказано на обов'язкові результати навчання учня, який використовує інформаційне й цифрове середовище у власній творчості та художній мистецькій комунікації, добирає та оцінює джерела інформації про мистецтво: визначає з допомогою вчителя чи інших осіб джерела інформації про мистецтво. Водночас учень має навчитися створювати простий мистецький медіатекст у процесі художньої комунікації, поширювати його під керівництвом учителя або інших осіб, шукати і добирати за допомогою вчителя чи інших осіб аудіо-, відео-, ілюстративні текстові матеріали з різних джерел.

Масол Л. М., Просіна О. В. у своїй програмі інтегрованого курсу «**Мистецтво. 5–6 класи**» наголошують, що вивчення мистецтва має спрямовуватися на розвиток не лише загальної і художньої культури особистості, а й на низку ключових і предметних компетентностей, зокрема медіаком-

петентності як чинника подолання загроз і викликів віртуальної реальності. У програмі підкреслено ще одна примітна риса медіаграмотності. Йдеться про очікуваний результат навчання — інтегративну медіакомпетентність у сфері мистецтва. У вступі автори підкреслюють зростання ролі візуальної інформації в розвитку людини. На медіаосвітній потенціал програми вказує і наявність такого результату, як використання інформаційного середовища у власній творчості та художній комунікації, коли учень має навчитися визначати за допомогою вчителя чи інших осіб достовірність джерела інформації про мистецтво.

МНП авторського колективу — О. М. Івасюк, О. А. Комаровська, Г. О. Кізілова та інші — наголошує на вміннях використовувати інформаційне середовище у власній творчості та художній комунікації, формуючи інформаційну та комунікативну компетентності, удосконалюючи уміння критично оцінювати мистецькі твори, що опосередковано стосується медіаосвіти. Це деталізується в основній частині програми «**Мистецтво. 5–6 класи**». Результатом навчання визначається, що учні за допомогою вчителя чи інших осіб зможуть перевірити достовірність джерела інформації, навчатися добирати і використовувати інформаційні матеріали, обирати відомі способи творення, зокрема медіаформати (додавання ілюстрацій, створення нескладних графічних зображень, аудіо-/відеороликів, фото тощо) для художнього самовираження, використовувати медіаресурси.

МНП «**Мистецтво. 5–6 класи**» (автори: Комаровська О. А., Лемешева Н. А.) містить посилання на вимоги Держстандарту з поглиблення критичного мислення щодо мистецької інформації, використання інформаційно-комунікативних технологій, інформаційного середовища у власній творчості та художній комунікації. Це проявлятиметься у видах навчальної діяльності, таких як пошук інформації про мистецтво (друковані видання, інтернет-ресурси), робота з опрацювання та оцінювання змісту медіатекстів про мистецтво, про фольклорні явища, зокрема поширення серед однолітків обраним способом інформації, яка зацікавила учня/ученицю.

МНП «**Музичне мистецтво. 5–6 класи**» великого колективу авторів (Ержейбет Фрінг, Діана Антал, Людвиг Гейдер та інші) практично містить лише один критерій, за яким її можна було б означити як сприятливу для медіаосвіти — учень має навчитися використовувати інформаційне середовище у власній творчості та художній комунікації.

«**Драматургія і театр. 5–6 клас**» (міжгалузевий інтегрований курс) (автори: Старагіна І.П., Чужінова І.Ю., Івасюк О.М.), на відміну від попередньої програми, багатоаспектна у формуванні медіаграмотності учнів засобами цієї освітньої галузі. У програмі записано вимоги до обов'язкових результатів навчання інших освітніх галузей — сприймати і використовувати інформацію, критично оцінювати інформацію в текстах різних видів, зокрема інформаційних, медіатекстах, та використовувати інформацію для збагачення власного досвіду, у власній творчості та художній комунікації.

У програмі, на відміну від інших МНП цієї освітньої галузі, наголошується на застосуванні понять із теорії комунікації, теорії тексту, теорії інформації, мистецтвознавства, медіаграмотності. Автори часто застосовують у програмі термін «медіатекст», розуміючи його унікальність у цьому курсі щодо учня/учениці: слухає, критично читає (у видах навчальної діяльності), аргументує власну оцінку прочитаного медіатексту, створює медіатекст, творчо його опрацьовує, характеризує порушені в медіатексті проблеми, виявляє і відтворює прихований зміст медіатексту (в очікуваних результатах навчання учнів).

Математична освітня галузь представлена 7 МНП «**Математика. 5–6 клас**».

У них медіаосвітній аспект виражений значно менше, що можна пояснити специфікою навчального предмета. Автори МНП «**Математика. 5–6 класи**» (Скворцова С. О., Тарасенкова Н. А.) звертають увагу лише на роботу з інформацією математичного змісту. В іншій лише вказується на важливість пред-

мета в розвитку «самостійності, творчості, допитливості, що забезпечують готовність до життя в сучасному інформаційному суспільстві» (автори: Беденко М. В., Клочко І. Я., Кордиш Т. Г., Тадеєв В. О.).

Деякі МНП містять значно більший медіаосвітній потенціал. Зокрема, «**Математика. 5–6 клас**» (автори Бурда М. І., Васильєва Д. В.) деталізують можливості інформації у формуванні математичної компетентності й, навпаки, значення математичних знань для формування медіаграмотності. У пояснювальній записці деталізується компетентнісний потенціал математики з урахуванням роботи з інформацією: вміння зіставляти інформацію, сприймати і перетворювати інформацію, робити висновки, зіставляючи джерела, оцінювати достовірність, критично осмислювати інформацію та джерела її отримання, розпізнавати інформаційні маніпуляції. З видів навчальної діяльності, яку можуть застосувати вчителі на заняттях, відзначимо пропозицію авторів провести учням пошук інформації про історію виникнення sudoku та магічних квадратів, про ірраціональне число π .

У вступі до програми авторського колективу під керівництвом Васишин М. С. звертається увага на потребу розгляду «способів отримання достовірних даних, вміння відрізнити повні й правдиві дані від неповних або неправдивих, а також виокремлення ознак можливої дезінформації чи маніпуляції даними».

Істер О. С. у власній МНП також акцентує увагу на значенні роботи учнів з інформацією для формування математичної компетентності, що зазначено в Держстандарті. Дарма що в більшості тез йдеться про математичну інформацію, автор пропонує у більшості тем такий вид навчальної діяльності, як пошук інформації в друкованих джерелах та інтернеті, що якісно підкреслює медіаосвітню спрямованість програми.

Автори Мерзляк А. Г., Номіровський Д. А., Пихтар М. П. та інші складником математичної компетентності учнів вбачають їхнє вміння шукати й використовувати додаткову навчальну інформацію, критично оцінювати здобуту інформацію та її джерела, виокремлювати головне, аналізувати, робити висновки, використовувати отриману інформацію в особистому житті, що засвідчує наявну медіаосвітню спрямованість МНП. Зрозуміло, що домінантна є теза про роботу з математичною інформацією. Але автори вказують у вступі на вміння шукати інформацію з використанням інформаційно-комунікаційних засобів, зіставляти інформацію, отриману з різних джерел, оцінювати достовірність інформації, дотримуватися вимог щодо безпечного використання інформаційно-комунікаційних засобів, захисту інформації, розпізнавати інформаційні маніпуляції та ставлення: критично осмислювати інформацію та джерела її отримання, усвідомлювати важливість забезпечення достовірності інформації, запобігати викривленню, підробці, несанкціонованому доступу. Дуже важливе те, що автори пропонують застосовувати такі форми проведення навчального процесу, як робота з додатковою літературою, добір і порівняння матеріалу з різних джерел (зокрема, пошук інформації в інтернеті).

Радченко С. С., Зайцева К. С. в МНП «**Математика. 5–6 клас**» виокремлюють змістову лінію «Робота з даними», де учні вчать застосовувати стратегії критичного мислення, аналізуючи таблиці та діаграми, створені однокласниками чи подані в медіа, роблять передбачення щодо достовірності даних, представлених таким способом. Дарма що йдеться швидше про математичну інформацію, медіаосвітній аспект тут також наявний. У вступі програми до ключових компетентностей, визначених Державним стандартом базової середньої освіти, автори зазначають обов'язкові результати навчання учнів із математичної освітньої галузі: оцінювати достовірність інформації, розпізнавати різного роду інформаційні маніпуляції, оцінювати аргументи та змінювати думку на основі доказів. Один із основних видів навчальної діяльності — пошук інформації в інтернеті.

Практиконапрямний складник технологічної освітньої галузі виражений у медіаосвітньому потенціалі МНП «**Технології. 5–6 класи**».

У вступі до своєї програми автори Кільдеров Д. Е., Мачача Т. С., Юрженко В. В., Луп'як Д. М. наголошують на важливості дослідження інформації. В основній частині очікуваними результатами та видами навчальної діяльності визначаються: пошук, збирання, аналіз та використання культурологічної інформації, пояснення перевіреної інформації.

Терещук А. І., Абрамова О. В., Гащак В. М., Павич Н. М. у своїй програмі наскрізними вміннями, які сприяють формуванню медіаграмотності учнів, відзначають розуміння інформації, уміння виявляти приховану й очевидну інформацію, висловлювати припущення, доводити надійність аргументів, підкріплюючи власні висновки фактами та цитатами з тексту, критично мислити та оцінювати якість доказів, надійність джерел і достовірність інформації. Автори пропонують вчити учнів добирати методи і засоби пошуку інформації. Крім того, у цій програмі створено розділ, у якому пропонується опрацювати навчальний матеріал, що безпосередньо впливає на формування медіаграмотності, — «Інформація, інформаційні джерела, пошукова система, аналіз інформації. Технологія пошуку інформації в інтернеті. Збереження інформації. Аналіз та добір інформації за ознаками... Безпека в інформаційному просторі. Етична робота з інформацією. Право на повагу до результату творчої проектно-технологічної діяльності (інтелектуальна власність)».

Ще одним підтвердженням медіаскладника МНП слугує спрямування учнів під час їхньої діяльності до обґрунтованого добору інформації/фотоматеріалів та інших результатів проектно-діяльності, критичного застосування інформаційних джерел для пошуку необхідної інформації, читання та аналізу інформації про продукцію, представлення інформації у вигляді презентації/лепбука тощо.

Туташинський В. І. в МНП «Технології. 5–6 класи» засвідчує важливість медіаосвіти в основній частині своєї програми. В очікуваних результатах навчання учня містяться такі положення: оцінює критично рекламу, маніпуляції в медіа, іншу інформацію про митців і їхню творчість, визначає її достовірність, порівнює та критично оцінює інформацію з різних джерел про матеріали та обґрунтовано їх використовує, використовує інформацію про матеріали та техніку для розв'язання практичних завдань про декоративно-ужиткове мистецтво, пояснює і критично оцінює інформацію, перекладену з іноземних мов, про побутову техніку тощо. У видах навчальної діяльності йдеться про пошук, критичний аналіз, обговорення і аналіз інформації з різних джерел, які мають опанувати учні.

Авторський колектив МНП «Технології. 5–6 класи» на чолі з Ходзицькою І. Ю. наголошує на інформаційній компетентності як викликові сучасного суспільства. Тому цим обумовлено звернення до очікуваних результатів, таких як: ведення пошуку актуальної інформації, її аналіз, використання кількох джерел інформації, розрізнення достовірної і недостовірної інформації. Примітна особливість змісту навчального предмета цієї програми, як і інших, — розуміння інформації, що пояснює товар, зокрема на упакованні.

Висновок, який впливає з аналізу модельних навчальних програм у контексті сприяння формуванню інфомедійної грамотності, однозначний. Усі програми містять медіаосвітній потенціал, а більшість із них відповідають сучасним освітнім викликам інтеграції медіаосвіти в шкільні освітні галузі.

РОЗДІЛ 4. ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ МЕДІАОСВІТИ В ОКРЕМИХ ОСВІТНІХ ГАЛУЗЯХ: АДАПТАЦІЙНИЙ ПЕРІОД

4.1. Медіаосвіта в мовно-літературній освітній галузі

Одна з освітніх галузей Державного стандарту базової середньої освіти — «**мовно-літературна (українська мова, мови відповідних корінних народів і національних меншин; літератури; українська мова та література для корінних народів і національних меншин (для мов Європейського Союзу та кримськотатарської мови), іншомовна освіта)**».

Мета вивчення перелічених вище дисциплін — формування комунікативної, читацької та інших ключових компетентностей; розвиток особистості здобувачів освіти засобами різних видів мовленнєвої діяльності, здатності спілкуватися українською мовою, мовами відповідних корінних народів і національних меншин для духовного, культурного і національного самовираження, користуватися ними в особистому та суспільному житті, міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей.

Характеристики медіакомпетенцій, які формуються і поступово розвиваються, спрямовані на формування вмінь.

Для **мовно-літературної галузі** зазначено, що в здобувача/здобувачки освіти під час сприйняття, аналізу, інтерпретації, критичного оцінювання інформації в текстах різних видів, медіатекстах та використанні її для збагачення свого досвіду вдосконалюються такі вміння: сприймає текст (розпізнає основні складники джерела інформації (друкованого чи цифрового), пояснює їх функції й використовує відповідно до потреб; розпізнає основні виражальні засоби; відповідно до мети застосовує основні види читання текстів/медіатекстів певного стилю і жанру відповідного обсягу на відому й частково нову тематику; знаходить явну чи приховану інформацію з одного чи кількох джерел відповідно до поставленого завдання [6 МОВ 2.1]; ефективно використовує складники джерела інформації (друкованого чи цифрового) відповідно до мети читання; застосовує різні види критичного читання текстів/медіатекстів на відому та нову тематику, зокрема фрагментарних і неструктурованих; знаходить явну чи приховану інформацію з одного чи кількох джерел відповідно до власних потреб, долаючи ймовірні труднощі, які об'єктивно заважають читанню [9 МОВ 2.1]), аналізує та інтерпретує текст (розрізняє очевидну й виражену опосередковано інформацію, розрізняє факти і судження в тексті/медіатексті; визначає тему та мікротеми, основну думку тексту/медіатексту; інтегрує інформацію, надану різними способами (текстову, графічну, числову тощо) в межах одного або кількох текстів/медіатекстів; робить висновки на основі одного або кількох текстів/медіатекстів; характеризує деякі особливості структури та мовного оформлення типових текстів/медіатекстів, що належать до різних стилів і жанрів [6 МОВ 2.2]; добирає аргументи для спростування чи підтвердження інформації; розрізняє об'єктивні факти та суб'єктивні судження в тексті/медіатексті; визначає взаємозв'язок між темою, мікротемами та основною думкою тексту/медіатексту; порівнює тексти подібної тематики; інтегрує інформацію, надану різними способами (текстову, графічну, числову тощо) в межах одного або кількох текстів/медіатекстів (зокрема й у гіпертекстах у цифровому середовищі), вносячи її в контекст особистого та суспільного досвіду; робить висновки на основі самостійно вибраних, зокрема фрагментарних і

неструктурованих текстів/медіатекстів [9 МОВ 2.2]), оцінює текст (висловлює та обґрунтовує [6 МОВ 2.4] або аргументовано висловлює [9 МОВ 2.4] власне ставлення до наданої в тексті/медіатексті інформації, спираючись на текст/медіатекст [6 МОВ 2.4] та інші джерела [9 МОВ 2.4]; визначає надійність і достовірність інформації, наводячи окремі докази з тексту і власного досвіду, зважаючи на думки інших [6 МОВ 2.4] або визначає актуальність і несуперечливість інформації на основі власного досвіду, критично сприймаючи думки інших [9 МОВ 2.4]; висловлює свою думку про окремі особливості структури та мовного оформлення тексту щодо їхньої ролі у вираженні змісту тексту/медіатексту [6 МОВ 2.4]; висловлює судження про роль і місце тексту/медіатексту в культурно-історичному контексті; виявляє в тексті/медіатексті ознаки маніпулятивного впливу; [9 МОВ 2.4]), обирає тексти для читання (добирає з поданого переліку і використовує потрібні джерела, які вважає надійними [6 МОВ 2.5]; укладає перелік потрібних джерел і використовує їх, зважаючи на актуальність і достовірність інформації; самостійно визначає критерії добору і способи пошуку інформації [9 МОВ 2.5]), що є вияв сформованості критичного мислення та критичного сприйняття інформації; перетворює текстову інформацію (перетворює тексти/медіатексти словесно (переказ, конспект тощо) [6 МОВ 2.6] або узагальнюючи, доповнюючи, скорочуючи інформацію (реферат, тези тощо) [9 МОВ 2.6], графічно (схема, таблиця [6 МОВ 2.6] або діаграма, модель [9 МОВ 2.6] тощо); трансформує графічну інформацію на основі одного джерела [6 МОВ 2.6] або на основі кількох джерел [9 МОВ 2.6] в текстову, читає творчо (експериментує з текстом/медіатекстом за аналогією, за потреби звертаючись по допомогу до інших (змінює персонажів, переказує текст/медіатекст із позиції іншого оповідача) [6 МОВ 2.7] або самостійно за визначеним напрямом (переказує текст в іншому культурно-історичному контексті, створює фанфіки, буктрейлери тощо) [9 МОВ 2.7]; створює елементи власного медіатексту на основі прочитаного (кадри фільму, сцени вистави, блог тощо); вибирає з-поміж відомих йому окремі способи використання сприйнятого тексту/медіатексту [6 МОВ 2.7].

У мовно-літературній галузі Державного стандарту базової середньої освіти відображено показники сформованості медіаграмотності відповідно до віку здобувачів освіти. При цьому для 5–6 класу передбачена як самостійна робота з аналізу, оцінення інформації та медіатекстів, їх створення, так і діяльність з допомогою вчителя. Отже, мовно-літературна освітня галузь Державного стандарту базової середньої освіти містить велику кількість компонентів, що свідчать на користь медіаосвіти, бо в сучасному інформаційному світі формування медіаграмотного учня стає пріоритетним завданням для освіти загалом і зокрема для вчителів філологічних дисциплін.

МНП «Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжні літератури). 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Старагіна І. П., Новосьолова В. І., Терещенко В. М., Романенко Ю.О., Блажко М. Б., Ткач П. Б., Панченков А. О., Волошенюк О. В.) також містить тезу про те, що вперше в програму з української літератури вводиться поняття «медіатекст» (<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Intehr.movn-lit.kurs-ukr.mova.ukr.ta.zar.lit.5-6.kl.Starahina.ta.in.04.10.pdf>).

Термін «**текст**» ми вживаємо в найширшому розумінні як засіб спілкування, що використовує слова, графіку, звуки та/або зображення в друкованому, усному, візуальному чи електронному вигляді для представлення інформації та ідей аудиторії. А що зазвичай цей термін застосовується для означення єдності значущих одиниць мови — речень, то ми вживатимемо текст/медіатекст задля точності. Під медіатекстами ми розуміємо будь-яку діяльність, предмет чи подію, що транслює значення на аудиторії. У програмі зазначено: «Крім безпосередньої участі в спілкуванні, учні вчать аналізувати комунікативні ситуації з позиції спостерігача (на прикладі рольових ігор, театралізації, перегляду або прослуховування медіатекстів), опановуючи необхідні для цього поняття з теорії комунікації, теорії тексту, теорії інформації». Медіатексти в програмі представлені такими видами: трейлери до фільмів, фільми, пісні, відеоігри, реклама (зокрема графічний дизайн для різних товарів, соціальний плакат), обкладинки книжок, телевізійні шоу, журнали, газети, комікси, листівки, вебсайти, електронні листи тощо. У більшості медіатекстів автори використо-

вують слова, графіку, звуки та/або зображення в друкованому, усному, візуальному чи електронному вигляді для передавання інформації та ідей. Розуміння того, як будуються медіатексти та чому вони створюються, дає змогу здобувачам освіти реагувати на них розумно та відповідально.

Мова — є основний елемент ідентичності та культури. Коли учні читають і розмірковують, засновуючись на різноманітні літературних та медійних текстів, вони глибше розуміють себе, інших і навколишній світ. Якщо вони вбачають / ідентифікують себе та інших у текстах, які вони читають, чують та в медіатекстах, то відчують, що ці твори справді призначені для них і про них, і вони через це досягають цінності різноманітного, багатокультурного суспільства. Вони також розвивають здатність розуміти та критично інтерпретувати ряд текстів та усвідомлювати, що текст передає лише одна особлива опцію серед багатьох.

Тоді як традиційна грамотність основну увагу зосереджує на тлумаченні/розумінні слова, медіаграмотність фокусується на побудові значення через поєднання кількох «мов» медіа — зображень, звуків, графіки та слів. Медіаграмотність досліджує вплив медіа та популярної культури через вивчення таких текстів/медіатекстів, як фільми, пісні, відеоігри, реклама, обкладинки, одяг, білборди, телевізійні шоу, журнали, газети тощо. З цієї причини критичне мислення, що стосується медіапродуктів та повідомлень, набуває особливого значення.

На основі МНП створено посібник «Українська мова, українська та зарубіжна літератури. Підручник інтегрованого курсу для 5 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) (авт. Старагіна І. П., Панченков А. О., Терещенко В. М., Романенко Ю. О., Волошенко О. В., Новосолова В. І., Блажко М. Б., Ткач П. Б.): <https://www.geneza.ua/product/1096>, де 33 % складають медіатексти.

Розглянемо кейс, як автори подають достатньо складну для п'ятикласників тему щодо суперечливості інформації.

Суперечність інформації — наявність у певному джерелі інформації або в різних джерелах тверджень, суджень, фактів, які заперечує якісь інші твердження, судження, факти. Суперечність інформації виявляється в усному чи писемному мовленні передусім у тому, що автор свідомо чи випадково про одне й те ж говорить зовсім протилежно, наприклад: «Книги треба читати. ... Книги не треба читати»; «Уперше книжка “Кобзар” Тараса Шевченка була надрукована 1840 року». ... «Уперше книжка “Кобзар” Тараса Шевченка була надрукована 1860 року»; «Сміх дуже корисний для людини. ... Сміх дуже шкідливий для людини» тощо. Виявляти таку суперечливу інформацію в усних чи письмових джерелах інформації — надзвичайно важливе вміння вправного слухача чи читача. Так само, як не менш важливим умінням, є спроможність у власному мовленні не надавати іншим якоїсь суперечливої інформації.

Що ж треба робити, щоб виявляти суперечливу інформацію або самим не надавати суперечливої інформації іншим? Для пошуку відповіді на це питання автори пропонують п'ятикласникам звернутися до тексту-опису, який створила їхня однолітка (умовно — Марічка) про свого песика.

У мене є пес. Його звати Барсик. Йому вже три роки. Я його дуже люблю. У Барсика біла шерсть, великі вуха й розумні очі. Він жвавий і дуже-дуже гавкучий. Ми часто з ним граємося, але інколи він боляче мене кусає. Я його дуже не люблю.

Що не так у цьому описі? — Звісно ж, те, що Марічка, пишучи про свого песика, на початку твору повідомила: «Я його дуже люблю», натомість у кінці твору написала протилежне: «Я його дуже не люблю».

Отже, у творі дівчинки виникла суперечність. У нас, як читачів твору, виникає питання: так любить дівчинка свого песика чи не любить? Ми можемо припустити, що якийсь із тверджень Марічки про свого песика є правдивим, істинним, а якийсь — хибним. Яке ж саме із цих тверджень є істинним? — Якщо ми ще раз уважно прочитаємо Маріччин твір, то зрозуміємо, що істинним є твердження: «Я його дуже люблю», а хибним: «Я його дуже не люблю». До такого висновку ми дійдемо, зрозумівши, що в кінці свого твору Марічка випадково не змогла точно висловити свою думку. Якби вона написала так: «Коли Барсик кусається, я його дуже не люблю», то у творі все б стало гаразд і не було б ніякої суперечності. Ми б тоді зрозуміли її думку правильно: Марічка взагалі-то дуже любить Барсика («Я його дуже люблю»), але в окремих ситуаціях (коли він кусається) — вона його дуже не любить.

Такі медіажанри як **анонс** і **спойлер** автори чудово інтегрують в осягнення медіаграмотність. Розглянемо ще один кейс

Анонс (від французького *annonce* — оголошення) — це медіажанр у вигляді повідомлення про якусь подію чи акцію, що відбудеться найближчим часом (ярмарок, виставка, вистава, шоу, концерт, збори, лекція, показ фільму чи мультфільму тощо), зі стислим викладом змісту заходу, інформацією про час і місце його проведення, учасників, організаторів та інше. Удадо створений анонс — це запорука того, що на певний захід чи подію прийдуть люди. Саме тому текст анонсу має бути: інформативним, але стислим, упадати в око, але бути струнким, пропонувати факти (час, місце тощо), але бути водночас емоційним, з інтригою щодо майбутнього заходу чи події.

Увага! Іменник іншомовного походження анонс не має подвоєних букв, хоча у французькій мові, із якої це слово запозичила українська, подвоєні букви є, порівняй: **annonce** — анонс. Чому так? Ти вже, можливо, пам'ятаєш чому, але не зайвим буде нагадати: правило правопису слів іншомовного походження говорить, що в словах іншомовного походження — загальних назвах подвоєння букв немає, навіть якщо таке подвоєння було в мові-джерелі: **class** — клас, **annotatio** — анотація, **annonce** — анонс тощо. Винятками з цього правила є слова: **алло**, **аннали (літопис)**, **біль (закон)**, **бонна (вихователька)**, **брутто (вага з упаковкою)**, **булла (грамота)**, **ванна**, **вілла**, **гамма (буква)**, **дурра (рослина)**, **канна (рослина)**, **мадонна**, **манна (сік, їжа)**, **мірра (дерево, смола)**, **мокко (кава)**, **мотто (наскрізна думка)**, **мулла (священник)**, **нетто (вага без упаковки)**, **панна**, **пенні (монета)**, **панно (картина)**, **тонна**. Крім того, є ще інші особливі випадки, коли зберігаємо подвоєння букв у слов іншомовного походження. Тому варто уважно поставитися до орфограми «Подвоєння букв у словах іншомовного походження». І ще одна важлива заувага: іменник чоловічого роду анонс у формі родового відмінка однини має закінчення -у: Ми ще не бачили анонсу цієї вистави.

Погодься, тобі б точно захотілося відвідати захід, інформацію про який було за кілька днів до події оприлюднено в анонсі, наведеному нижче.

За своєю функцією анонс чимось подібний до оголошення та реклами (рекламного оголошення). Чим же він від них відрізняється? — Передусім тим, що він дає інформацію про майбутню подію чи

захід, натомість оголошення стосуються або минулої події (наприклад, оголошення про втрату документів) або бажаної події (наприклад, оголошення про продаж квартири), а реклама має на меті спонукати адресата вже зараз зробити якусь дію (наприклад, придбати товар).

В іншому кейсі автори, спираючись на розглянуте раніше поняття анонсу, обговорюють з учнями, що таке спойлер, **спойлер** (від англійського *spoiler* «перешкода» від *to spoil* «псувати, заважати») — кимось оприлюднена важлива **інформація** про **книгу, фільм, музичний альбом, відеогра** тощо, що розкриває **сюжет** або важливі **деталі твору** ще до того, як людина змогла самостійно цей твір **прочитати, подивитися чи послухати**. Через спойлер у людини може зіпсуватися враження від твору або зникнути бажання ознайомлюватися з ним.

Спойлер чимось схожий на **анонс, анотацію, відгук чи рецензію**, адже і в цих жанрах часто повідомляють щось важливе про певний твір, що тільки-но з'явився. Та водночас між анонсом, анотацією, відгуком, рецензією та спойлером є **суттєва різниця**: спойлер розкриває те, що є найцікавішим, найзахопливішим, найнесподіванішим і найочікуванішим у творі, натомість у гарному анонсі, відгуку чи якісній анотації або рецензії автори намагаються уникати видавати «таємниці». Інколи в анонсах чи анотаціях, як ти вже чудово, мабуть, знаєш, так і пишуть: «*А що буде далі — довідаєшся, прочитавши...*».

Увага!

Іменник чоловічого роду *спойлер* в обговорюваному значенні **у формі родового відмінка однини** має закінчення **-а**: *Ми вже не хотіли дивитися фільму після цього спойлера.*

Серіал

Серіал (від англійського *serial*) — спосіб організації **художніх творів** у літературі, художніх або документальних творів у кіно, анімації, на телебаченні, який полягає в тому, що твір складається з **двох і більше окремих частин (серій)**, зазвичай відносно невеликого розміру.

Зазвичай коли йдеться про **друковані тексти**, то уживають не слово *серіал*, а слово **серія**, або **книжкова серія**.

Книжкова серія — це сукупність самостійних друкованих видань, які видавець випускає як частини якоїсь єдиної послідовності. Книжки однієї серії можуть бути об'єднані спільною **темою, жанром, цільовою аудиторією**. Найчастіше книги серії об'єднані загальним **зовнішнім художнім оформленням**.

Своєрідними серіальними виданнями можна вважати й різноманітні **журнали, збірники** тощо.

Останнім часом особливо популярними стали різноманітні **кіно- та телесеріали**, а також **анімаційні серіали**. Вони є продуктом **масової культури**. Чому ж вони такі популярні?

Дослідники, наприклад говорять про такі причини: 1) серіали допомагають «тікати» від важкої дійсності; 2) серіали перегукуються з реальним життям глядачів; 3) серіали допомагають ніби пережити те, що людина не може пережити в реальному житті; 4) серіали цікаві своїми «героями», які приваблюють людей і яких люди уявляють як своїх друзів, знайомих чи родичів.

Звісно, переглядати цікаві телесеріали багато хто любить, однак не забувай, що **жоден серіал не замінить справжнього життя**, справжніх почуттів і вражень, які ти можеш пережити, спілкуючись з друзями, рідними, подорожуючи тощо. екезантація

Увага!

Іменник чоловічого роду *серіал*, як і слово *фільм*, у формі родового відмінка однини має закінчення **-у**: *Ми не дивилися ані фільму, ані серіалу, знятого на його основі.*

Медіатексти, наприклад: світлини, ілюстрації — є прекрасним джерелом інформації для створення учнями власних текстів.

Заняття 1

(медіапедагог Галина Дегтярьова)

Мета вправи/заняття:

- учити створювати опис тварини за світлинами;
- учити добирати заголовки та писати новину;
- розвивати в учнів навички роботи в групах, індивідуально;
- розвивати критичне мислення задля ефективної роботи з інформацією (її пошук, аналізу, декодування та інтерпретація) та розпізнавання візуальних маніпуляцій;
- розвивати інформаційну та візуальну грамотність;
- співставляти візуальні та словесні образи, описувати зображення;
- критично оцінювати візуальну інформацію.

Поради, як скласти гарний опис тварини

1. Краще опишіть тварину в тому порядку, як ви її сприймаєте в цілому.
2. Використовуйте для опису відповідну лексику:

	<p><i>порода, масть</i> (колір шерсті тварин)</p>	<p>– бура, сіра, чорна, смугаста, в яблуко, шотландська;</p>
	<p><i>голова</i></p>	<p>– овальна, видовжена, кругла;</p>
	<p><i>дзьоб</i> (а не ніс)</p>	<p>– кольоровий, чорний, довгий, короткий, маленький, загнутий, смішний;</p>
	<p><i>Шия</i></p>	<p>– коротка, довга, видовжена, товста, худа;</p>
	<p><i>тулуб</i> (а не тіло), а також <i>спинка, боки, черевце</i></p>	<p>– маленький, великий, витягнутий;</p>
<p><i>Крила</i></p>	<p>– маленькі, великі, розмашисті, віялоподібні;</p>	

	<i>лапи</i> (в собаки) / <i>ноги</i> (у коня, у птахів) <i>Хвіст</i>	– довгі, короткі, криві, рівні, тоненькі, сильні, спритні; – довгий, короткий, куций, прямий, віялом, шаблеподібний, пишний, пухнастий, крючком;
	<i>пір'я</i>	– різнокольорове, блискуче, м'яке, у цяточку, смугасте, довге;
	<i>шерсть/хутро</i> (а не волосся)	– довга, коротка, гладенька, густа, пухка, пухнаста, шорстка, м'яка, пряма, кучерява, блискуча, тьмяна, сіренька, шовковиста, смугаста, руда, біленька, з чорною смужкою;
	<i>морда / писок</i> (а не лице чи обличчя)	– загострена, коротка, тупа, видовжена, кругла, приплюснута, витягнута, гостра, допитлива, потішна, серйозна;
	<i>грива</i> (в коня, лева)	– буйна, довга, блискуча;
	<i>кігті</i> (а не нігті)	– загострені, цупкі, міцні, сталеві, довгі, гострі, чіпкі;
	<i>Вуха</i>	– довгі, висячі, настовбурчені, гострі, великі, маленькі, волохаті, з китицями;
	<i>Очі</i>	– чорні, карі, зелені, сірі, темні, грайливі, блискучі, злі, сумні, веселі, радісні, розумні, бусинками;
	<i>Вуса</i>	– довгі, короткі, тоненькі, закручені;
	<i>Ніс</i>	– рожевий, чорний, холодний, мокрий, довгий, п'ятачком

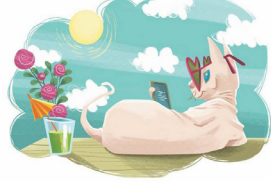

3. Не слід наводити всі дрібниці. Найважливіше — виділити лише істотні ознаки, якими тварина різниться від інших.

4. Описуйте тварину, а не розповідайте про її вдачу та витівки.

Дидактична гра «Знайди відповідність»

– Зараз трішечки пограємося. Об'єднайтеся у 3 групи (можна за рядами; якщо навчання проходить дистанційно, доречно виконувати завдання індивідуально). Відшукайте зображення

котів, що відповідають поданим нижче описам. Та команда/учень/учениця, яка/який перша/перший правильно увідповіднить тексти і зображення, — переможе.

1	<p>Жоржинки — вісімка дівчат-кішечок. Насправді кожна з них має своє ім'я, яке їй дала колишня господиня. Вони дуже подібні, відрізняються лише цинамоновими плямками, панчішками і шкарпетками — у кожної вони свої.</p>	А	
2	<p>Кольорові. Сірий, Білий-альбінос, Рудий, Коментатор-чорний кіт. Самі бачите чому у них такі імена. Бо Сірий — то сірий, Білий-альбінос — зовсім білий, Рудий — рудий, Коментатор-Чорний кіт — чорний, а чому він коментатор, самі невдовзі зрозумієте.</p>	Б	
3	<p>Справжні ненажери. Понад усе люблять попоїсти. Хай там що — головне, аби було що пожувати. Ковбасюк полюбляє ковбаску, Ля Сосис — сосиски, грубенький безхвостий Сордель — гарячий прихильник сарделюк, для Шкуряка найбільші ласощі — ковбасні шкірки. А Шпондермен найбільше поважає шпондер (хто не знає — це така грудинка з прошарками сала, або ж бекон). Про гастрономічні уподобання цієї шістки можна здогадатися лише за їхніми іменами, еге ж?</p>	В	
4	<p>Баронеса серед усіх котів єдина породиста, чистокровна кішка-сфінкс, мовчазна і загадкова. Голомоза, зморшкувата, з запалими щоками, зі складками на тонкій шії. Її довгий хвіст теж був цілковито лисий.</p>	Г	
5	<p>Хавчик. Найкращий охоронець. Бодігард та сек'юриті. Перекидається на здичавілого лісового кота, када йому є що захищати! Світить ребрами, їсть багато, проте завжди голодний.</p>	Г	
6	<p>Кіт свійський, або кішка свійська — невеликий <u>ссавець</u> ряду <u>хижих</u> родини <u>котових</u>. Сучасна назва походить від латинської назви <i>satus</i>, що використовується для свійського кота, на відміну від дикого, який латиною називається <i>felis</i>. Коти приблизно одного розміру з іншими <u>малими кішками</u>. Середня довжина тіла кішки без хвоста 60 см, довжина хвоста 25-35 см. Вони мають струнке тіло, гострі зуби, чудовий зір та нюх, добре пристосовані для <u>полювання</u> на менших тварин.</p>	Д	
		Е	

- Хочу звернути вашу увагу на те, що всі художні описи, які ви прочитали, можна відшукати в повістях української дитячої письменниці Галини Вдовиченко «36 і 6 котів». Раджу їх прочитати.

- А може хтось із вас уже знайомий із героями цих книжок?

Вправа «Критично мислимо. Чим не схожі?»

- Хотіла би продовжити тему котиків, адже бойові дії на східних кордонах України, що почалися у 2014 році, породили цілий культ чотирилапих побратимів в українському війську під час операції Об'єднаних сил. Свої коти й собаки є «на всіх видах забезпечення» чи не в кожній батальйонній тактичній групі, в кожній роті, у бліндажах і на блокпостах, при польових кухнях і сьогодні під час війни з росією.

Чому? По-перше, коти й кошенята — це красиво. Це теплі клубки домашнього затишку далеко від дому. Крім того, цілком прикладна роль котів у солдатських бліндажах і наметах — ловити гризунів, які розводяться у величезній кількості, псують харчі, майно, дроти, техніку й тому потребують комплексних засобів протидії. Багато підрозділів підбирають поранених котів, виходжують, відгодовують і вважають їх своїми талісманами, вдягаючи в індивідуальні берети й камуфляж. Куля, Град, Ураган, Зенітка, Байрактар, Джавелін/а, Стугна — типові прізвиська для ротних «мурчиків». А деякі солдати цілком серйозно стверджують, що чотирилапі ще можуть передбачати близькі обстріли.

Завдання:

- Розгляньте світлини. Спробуйте виділити лише ті істотні ознаки, якими бойовий котик на кожному фото різниться від решти.

Мозковий штурм.

- Щоб вам було легше відшукати істотні ознаки, проведемо словникову роботу. Доберемо слова, які допоможуть якомога точніше описати різних котиків.

Словникова робота

Шорстка — руда, сіренька, чорна, біла, смугаста, м'яка, пухнаста, брудна, скуйовджена, засмоктана.

Тіло — видовжене, худе, сухоребре.

Голівка — невеличка, з гострим/приплюснутим писком.

Мордочка — витягнута, гостра, допитлива, сумна, бойова.

Вуха — гострі, капловухі, притиснуті.

Оченята — жовті, мов буштин, зелені, блакитні, горіхові, чорні, примружені, мов дві цяточки вогнисті, сумні, серйозні.

Лапки — коротенькі, довгі, спритні, міцні.

Кігтики — гострі, чіпкі.

Хвіст — великий, пухнастий, довгий, облізлий.

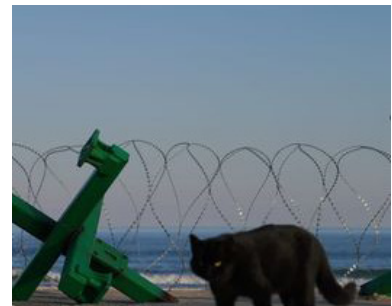
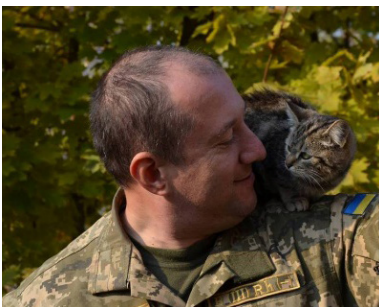
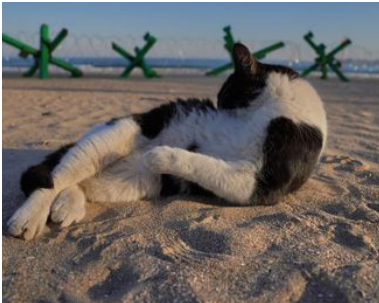
Кіт — бойовий, нещасний, голодний, сумний, діловий, розслаблений, замріяний, поранений, драний, серйозний, байдужий, молодий, старий, друг, талісман, кошеня.

Завдання

1. Знайдіть світлини найвідоміших котів України. Підготуйте новину за власним заголовком або заголовком щодо kota, якого найбільше вподобали, давши відповідь на питання: Чому цей кіт став знаменитий? Чим кіт вирізняється? Як пережите вплинуло на тварину?

Фронтальна робота.

- Аналіз світлин. Виділення істотних ознак, якими бойовий котик на кожному фото відрізняється від решти.

Усний твір-опис предмета в художньому стилі

Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Заболотний О.В., Заболотний В.В., Лавринчук В.П., Плівачук К.В., Попова Т.Д.)

Мовленнєва змістова лінія:

- Особливості твору-опису тварини (предмета)
- УМР. Написання твору опису тварини (предмета) з використанням слів із суфіксами та префіксами, що надають тексту емоційного забарвлення й виразності в художньому стилі.
- Редагування письмового твору-опису.
- Аналіз письмового твору-опису.

Усний твір-опис предмета в художньому стилі

Шафка з Бородянки

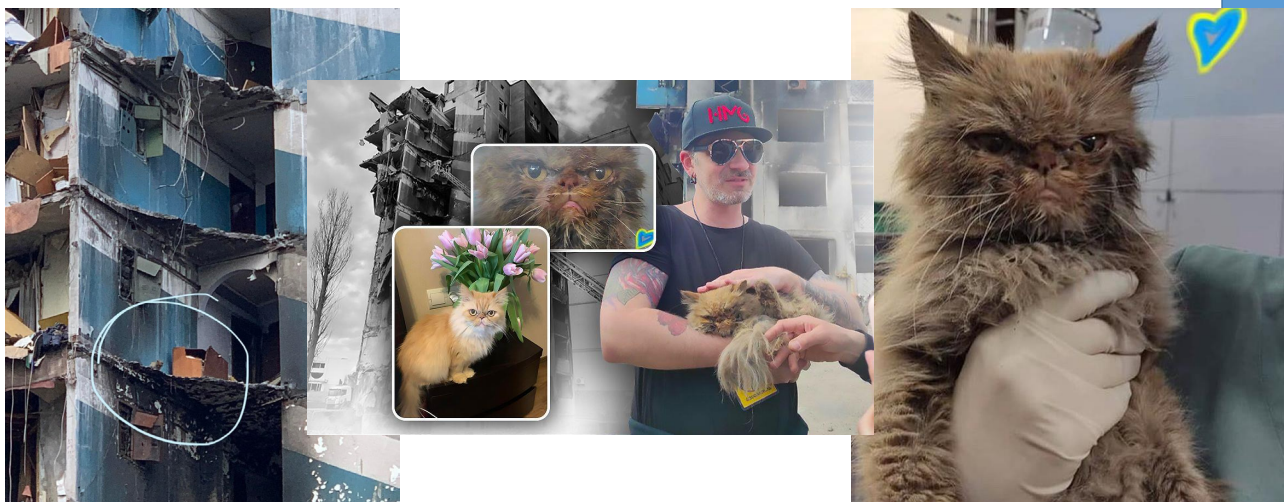
«Шафка на стіні» по-харківськи

Шафка для верхнього одягу із Салтівки передає привіт шафці з Бородянки.
У чому сила Харкова? У тремпелі.

Кішка Шафа, що вижила в Бородянці

Джерела:

<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuysya-poetapno-z-2022-roku>

URL:<https://www.geneza.ua/sites/default/files/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B3%D1%96%D0%BD%D0%B0.pdf>

Старагіна І.П., Панченков А.О., Терещенко В.М., Романенко Ю.О., Волошенко О.В., Новосьолова В.І., Блажко М.Б., Ткач П.Б. Українська мова, українська та зарубіжна літератури. Підручник інтегрованого курсу для 5 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах)
URL: <https://www.geneza.ua/product/1096>

4.2. Громадянська та історична освітня галузь

Приклад інтеграції медіаосвіти в навчальний предмет «**Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас**» — МНП Желіби О. В. та Мокрогуза О. П. Автори активно працюють понад десять років над запровадженням медіаосвіти, що не могло не відбитися на їхньому баченні викладання цього шкільного предмета. Базовий у програмі акцент — формування критичного мислення та медіаграмотності учнів п'ятого класу як складник наскрізних умінь. Про це зазначено в пояснювальній записці. Інформаційно-комунікаційна компетентність характеризується як здатність використовувати цифрові технології для роботи з історичною інформацією, критично оцінювати, виявляти маніпуляції інформацією, дотримуватися правил академічної доброчесності, створювати вербальні, візуальні, мультимедійні повідомлення, критично ставитися до інформації з різних джерел, а інформаційно-мовленнева компетентність, як частина предметних компетентностей, — це здатність працювати з джерелами інформації: шукати, добирати, критично аналізувати, поширювати результати дослідження.

Автори бачать необхідним формувати особистість, здатну самореалізовуватися в сучасному інформаційному світі. Це простежується в очікуваних результатах навчання за темами. Учень має навчитися послідовно викладати інформацію, застосовувати поняття «джерело інформації», визначати тему і походження запропонованого джерела історичної та суспільної інформації, засто-

совувати критерії визначення достовірності інформації (за допомогою вчителя), розпізнавати прояви маніпулювання інформацією на конкретних прикладах, зіставляти джерела інформації щодо достовірності та повноти, використовувати в поясненнях інформацію з різних джерел, визначати придатність отриманої інформації для добору аргументів, пояснювати способи нагромадження та пошуку інформації, добирати інформацію за заданими критеріями, використовувати пошукові системи для отримання інформації, формулювати запитання до тексту/медіатексту, візуальних джерел щодо достовірності інформації.

У темі 2, «Джерела пізнання суспільства», пропонується опрацювати різноманітні види джерел інформації, використовуючи різноманітні форми навчальної діяльності учнів, зокрема тлумачення поняття, наведення прикладів виявлення, дослідження і збереження джерел інформації.

Особливість програми — наявність орієнтовних критеріїв оцінювання результатів навчання учнів за 12-бальною шкалою, де також є акцент на знаннях і вміннях у сфері медіаграмотності. Оцінювання на достатньому і високому рівнях обов'язково передбачає вміння аналізувати й систематизувати інформацію, використовувати різні джерела інформації.

Зазначимо, що медіаосвітній потенціал галузі простежується в навчальних матеріалах для учнів 5 класів, які апробували їх протягом року. Ці матеріали в подальшому стали основою підручників навчальних предметів та інтегрованих курсів громадянської й історичної освітньої галузі.

У підручнику «**Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас**» авторів Мокрогуза О. П., Єрмоленко А. О. медіаосвітній складник представлений за різними напрямками: у завданнях і запитаннях, авторському тексті, наочних матеріалах тощо.

Один із важливих факторів формування медійної грамотності — критичне осмислення медіатексту, тобто критичний підхід до сприйняття медіа. Це дуже важливо для викладання цього курсу. Критичне мислення означає не відкидання ідеї відразу, не негативне ставлення або судження, а розгляд різноманітних підходів, щоб виносити обґрунтовані судження і рішення.

Розвиток умінь працювати з інформацією не повинен бути епізодичним. Це найважливіше в середній школі, особливо в 5 класі, коли закладається система сприйняття, опрацювання, співвідношення інформації в нових, складніших умовах нового освітнього середовища. Світ постає перед учнями в різноманітті інформаційних зв'язків. Формуються їхнє вміння зіставляти, аналізувати, відкидати несуттєве і концентруватися на необхідному, переконливо аргументувати свою думку і розуміти, що може існувати кілька поглядів на одну проблему.

Наведемо декілька кейсів з підручника:

Учителям про деякі аспекти медіаграмотності

Для того щоб почати опрацьовувати великі обсяги інформації, п'ятикласникам необхідно навчитися не сприймати все на віру. Тому й необхідна медіаграмотність, щоб зрозуміти, яке джерело інформації варте уваги, достовірне й надійне. Водночас це мислення, яке полягає в ухваленні ретельно обміркованих і незалежних рішень.

Учень, що критично мислить, у сфері медіа має бути

1. Допитливим.
2. Добре інформованим.
3. З широкими і відкритими поглядами.
4. Гнучким.
5. Неупередженим в оцінках.
6. Розважливим при ухваленні рішень і складанні суджень.

7. Готовим переглянути свій попередній погляд.
8. Організованим і завжди готовим до пошуків альтернативної інформації.
9. Раціональним у виборі критеріїв.
10. Націленим на дослідження.

Наведемо кілька прикладів із моделі критичного мислення, які поєднуються з медійною грамотністю.

Питання щодо цільової інформації

- Яка інформація мені потрібна, щоб відповісти на це запитання?
- Які дані стосуються цієї проблеми?
- Чи потрібно нам збирати більше інформації?
- Чи відповідає ця інформація нашій меті?
- На якій інформації ви базуєте свій коментар?
- Як ми знаємо, що ця інформація (дані, свідчення) точна?
- Чи залишили ми якусь важливу інформацію, яку нам потрібно використати та врахувати?

Питання, щоб перевірити свої висновки

- До яких висновків я приходжу?
- Чи логічний мій висновок?
- Чи є інші висновки, які я повинен розглянути?
- Чи обов'язково впливає такий висновок із наших даних?
- Як ти дійшов такого висновку?
- На чому ви ґрунтуєте свої міркування?
- Чи існує альтернативний правдоподібний висновок?
- З огляду на всі факти, який найкращий висновок?
- Як ми інтерпретуємо ці дані?

Питання для перевірки вашого погляду

- Як я дивлюся на цю ситуацію? Чи є інший спосіб розгляду?
- Чи мій погляд єдиний розумний? Що ігнорує мій погляд?
- Чи задумувалися ви, як інші бачать це?
- Який із цих можливих поглядів має найбільший сенс з огляду на ситуацію?
- Який погляд автора цього медіатексту?
- Чи я вивчаю думки, які кидають виклик моїм особистим переконанням?

Зрозуміло, що перераховані вище запитання не можуть бути виконані одночасно, але вони слугують орієнтиром для формування медіаграмотності учня.

Шлях медіаосвіти не простий і ми маємо усвідомити, що є певні базові умови для формування інфомедійної грамотності. Учні повинні мати доступ до медіа. Вони повинні володіти термінологією медіаосвіти і розуміти, що всі медіатексти містять «меседжі». Дуже важливо якомога швидше навчити учнів «декодувати» й аналізувати медіатексти в історичному, соціальному та культурно-

му контексті. І наостанок, на основі здобутих знань учні повинні мати можливість створювати власні медіатексти різного характеру, обговорювати свої медіапроекти, як і медіатексти, створені іншими людьми.

Меседж — це повідомлення, пряме або закамфльоване послання. Термін меседж походить від англійського message — повідомлення, донесення, послання, звернення, заява. Меседж — це скоріше ідея, послання. Транслювати меседж — чітко, лаконічно і зрозуміло доносити послання до аудиторії. Меседж — це не зовсім те, що сказала людина, а те, що вона намагалася сказати, яку думку намагалася донести. Зрозуміти меседж — здатність розшифрувати послання і виділити суть. Для розшифрування послання необхідно враховувати контекст, підтекст, особливості засобу комунікації та особливості комунікатора (аудиторії).

Один із основних термінів, із якими працюють учителі громадянської та історичної освітньої галузі — **інформація**, яку ми означаємо як відомості про навколишній світ, які можна накопичувати, зберігати, перетворювати, передавати, використовувати. У сфері інфомедійної грамотності робота з інформацією дуже важлива для учнів. Водночас зазначимо, що загальноприйнятого означення інформації не існує, і воно використовується головно на інтуїтивному рівні й означає зміст того, про що отримувач довідався.

Прагнення зафіксувати, зберегти надовго своє сприйняття світу було завжди властиве людині. Кожну людину від народження оточує море інформації різних видів. І вона завжди прагнула мати можливість поділитися своєю інформацією з іншими людьми і знайти надійні засоби для її передавання і довготривалого зберігання. Для цього натепер винайдено безліч способів зберігання інформації і її передавання на великі відстані.

Види інформації

Основні види інформації за формою представлення, способами кодування і зберігання, що мають найбільше значення для освітнього процесу, такі:

- **графічна або образотворча** — перший вид інформації про навколишній світ у вигляді наскальних малюнків, а пізніше у вигляді картин, фотографій, схем, креслень на папері, полотні, мармурі тощо, які зображують уявний та реальний світ, що оточує людину;
- **текстова** — спосіб заміни (перетворення) на письмі мови людини спеціальними символами, знаками, літерами. У різних народів використовуються різні набори для відображення мови. Особливо велике значення цей спосіб поширення інформації набув після винаходу паперу і книгодрукування;
- **авдіоінформація, звукова (акустична)** — інформація про світ навколо нас, сповнений звуків. Завдання їх зберігання і поширення було розв'язане з винаходом звукозаписувачів у 19 столітті. Різновид — музична інформація, для якої були винайдені технічні способи кодування, що дає змогу зберігати її аналогічно до графічної і текстової інформації;
- **відеоінформація** — спосіб збереження «живих» картин навколишнього світу, що з'явився з винаходом кіно.

Для передавання інформації на великі відстані спочатку використовували світлові сигнали, з винаходом електрики — передавання сигналу по дротах, згодом — із використанням радіохвиль. У ХХ столітті, у зв'язку з бурхливим розвитком засобів масової комунікації (медіа), на зміну традиційному друкованому текстові прийшли його нові різновиди, пов'язані з кінематографом, радіо, телебаченням, відео, інтернетом, мобільними телефонами тощо. Таке повідомлення називається **медіатекст**.

Назвемо деякі властивості інформації

1. *Об'єктивність інформації*. Інформація в будь-якому своєму прояві об'єктивна, вона відображає об'єктивну дійсність для когось. Наприклад, фраза «У лісі можна сховатись від дощу» означає, що людина вважає, що так воно і є. Тобто інформацією тут буде те, про що людина сказала.

2. *Достовірність інформації*. Одне з основних завдань медіаосвіти — формування вмінь, пов'язаних із розумінням, що таке правдива інформація, як відрізнити її від неправдивої. У цьому контексті важливим стає стандарт достовірності, що характеризується близькістю джерела інформації до події, процесу чи явища; компетентності джерела в розглядуваній проблемі; кількістю джерел (що більше, то більше гарантій, що відомості достовірні); зацікавленістю джерела інформації в правдивому висвітленні проблеми. Варто пам'ятати, що рівень довіри дітей до візуальної, а не вербальної інформації значно вищий. Це накладає більшу відповідальність на джерела інформації, що безпосередньо працюють з учнівською аудиторією.

Інформація достовірна, якщо вона відображає дійсний стан справ. Достовірна інформація допомагає ухвалити нам правильне рішення. Недостовірною інформацією може бути з таких причин:

- навмисне спотворення (**дезінформація**) або ненавмисне перекручення;
- спотворення внаслідок перешкод («зіпсований телефон») і недостатньо точних засобів фіксації інформації.

Помилковою інформацією може бути та, в яку може повірити особа, яка її добросовісно поширює або розміщує. Тобто інформацію, яку людина розміщує в той час, вона вважає правдивою. Дезінформація — неправдива інформація, яку поширює людина, знаючи, що вона неправдива. Головна відмінність між помилкою і брехнею — задум, наміри того, хто розповсюджує інформацію.

3. *Повнота інформації*. Інформацію можна назвати повною, якщо її достатньо для розуміння. Неповна інформація може привести до помилкового рішення.

4. *Точність інформації* визначається ступенем її близькості до реального стану.

5. *Актуальність інформації* — важливість для теперішнього часу, злободенність, нагальність. Тільки вчасно отримана інформація може бути корисна.

6. *Корисність (цінність) інформації*. Корисність може бути оцінена стосовно потреб конкретних її споживачів і оцінюється за тими завданнями, які можна розв'язати за її допомогою.

З часом кількість інформації зростає, інформація накопичується, відбувається її систематизація, оцінювання та узагальнення.

Старіння інформації полягає в зменшенні її цінності для подальшого використання. Старить інформацію не час, а поява нової інформації, яка уточнює, доповнює або відкидає повністю чи частково ранішу.

Інформація також поділяється за призначенням

1. **Особиста** — набір відомостей про яку-небудь особистість, що визначає її стан.
2. **Масова** — містить загальну інформацію, зрозумілу більшій кількості людей
3. **Спеціальна** — містить специфічний набір інформації, що може бути незрозумілою для більшості людей, але необхідна і зрозуміла для вузької групи, яка її використовує.

Поширення інформації — це доведення її до відома будь-яким способом.

Під поширенням інформації розуміють:

- поширення в інтернеті;
- оприлюднення в пресі, передавання через радіо, телебачення;

- повідомлення в публічних виступах, заявах, листах, адресованих іншим особам;
- вивішування (демонстрація), розповсюдження в громадських місцях плакатів, гасел, листівок тощо.

Про фейк

Сучасний розвиток нашого життя залежить від багатьох факторів, зокрема нашої діяльності. Ухвалення нами рішень залежить не тільки від відповідного рівня інформаційної грамотності та навичок критичного мислення, а й від доступу до якісної інформації. Неправдива, оманлива інформація збільшує ризик ухвалення поганих рішень.

Особливо актуальним стає поняття **фейку** — обман, шахрайство, підробка. Фейк — це інформації у викривленому вигляді або подання свідомо неправдивої інформації. Фейком можна назвати і спосіб маніпуляції людьми через надання неповної інформації, спотворення навіть частини інформації з метою підштовхнути аудиторію до дій чи створення певних ідей, які потрібні автору/авторам цього фейку.

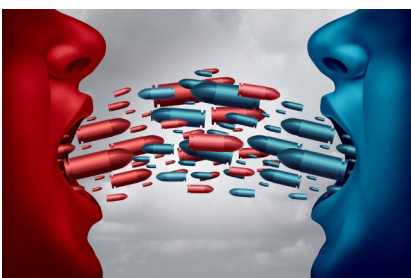
Ознаки фейків такі:

- нема джерел інформації або вони анонімні;
- використано недостовірні дані (повідомлення, зображення тощо);
- думка подається як факт (те, що справді відбулося);
- значне емоційне забарвлення контексту, змісту;
- одностороннє, спотворене, недостовірне подання інформації.

Мова ворожнечі

Агресивні висловлювання, спрямовані на проявлення агресії, направленої на людину або групу осіб за ознакою раси, релігії, статі або сексуальної орієнтації:

- Заклики до насильства.
- Пряме підбурювання до дискримінації, завуальовані заклики до насильства і дискримінації.
- Створення негативного образу етнічної, релігійної або певної соціальної групи.
- Виправдання історичних випадків насильства і дискримінації, сумнів щодо загальноновизнаних історичних фактів насильства і дискримінації.
- Твердження про негативний вплив, неповноцінність, кримінальність, моральні недоліки, історичні злочини тієї чи іншої соціальної, етнічної або релігійної групи.
- Згадка певної групи або її представників у принизливому або образливому контексті.
- Цитування ксенофобських висловлювань і текстів без коментаря
- Звинувачення групи в спробах захоплення влади або в територіальній експансії.

Джерело: <https://safejournalists.net/wp-content/uploads/2018/08/hate-speech-bullets.jpg>.

Приклади інтеграції медіаосвіти в змісті підручника/навчальних матеріалів для учнів 5 класу

Автори: Мокрогуз О. П., Єрмоленко А. О.

«Вступ до історії України та громадянської освіти», видавництво «Академія»

Наведемо приклади, як у матеріалах для учнів простежуються можливості формування медіаграмотності учнів 5 класу.

Зокрема, вміння декодування зображень допомагає відповісти на запитання, пов'язане з «пірамідою потреб» А. Маслоу. Після опрацювання «піраміди» учні отримують завдання:

Розглянувши малюнки, подані нижче, з'ясуй, які потреби зображені, та обґрунтуй свою думку».

Кадр з мультфільму
«Як козаки куліш варили»

Мітинг на підтримку
Українського Євромайдану
в Парижі, 24 листопада 2013
(фотографія)

Картина І. Їжакевича
«Мені тринадцятий минало»
(1926 р.)

Так учні вчаться декодувати зображення, зіставляти отриману інформацію з новою.

У підручнику велика кількість завдань саме на вміння аналізувати візуальні медіаджерела.

Подані нижче зображення та запитання до них допомагають узагальнити матеріал про права дитини.

Розглянь малюнки нижче. Про порушення яких прав людини вони свідчать?

Дуже важливим для вчителя буде звернути увагу на деталізацію і контекст зображуваного, обговорити з п'ятикласниками, як вони зрозуміли побачене.

Класифікуй подані зображення за видами інформації, яким вони, на твою думку, найбільше підходять. Візьми до

Формуванню вміння критично мислити, декодувати зображення сприяє і виконання такого завдання.

Класифікуй подані зображення за видами інформації, яким вони, на твою думку, найбільше підходять. Візьми до уваги, що одне джерело може належати до кількох видів інформації. Поясни свій вибір.

ПЕРІОДИЧНА СИСТЕМА ХІМІЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ Д. І. МЕНДЕЛЄВА

Група	а I б	а II б	а III б	а IV б	а V б	а VI б	а VII б	а	VIII б
1	H							He	
2	Li	Be	B	C	N	O	F	Ne	
3	Na	Mg	Al	Si	P	S	Cl	Ar	
4	K	Ca	Sc	Ti	V	Cr	Mn	Fe	Co
5	Rb	Sr	Y	Zr	Nb	Mo	Tc	Ru	Rh
6	Cs	Ba	La	Hf	Ta	W	Re	Os	Ir
7	Fr	Ra	Ac	Rf	Db	Sg	Bh	Hs	Mt
8									

Ще одне завдання, яке допомагає учням працювати з видами інформації.

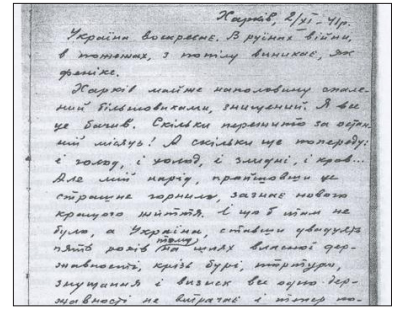
Класифікуй подані писемні джерела. До якого виду вони належать?

1. Графіті (Софія Київська, XI–XII ст.)

3. Титульна сторінка часопису (Лубни, 1905 р.)

2. Із записів Аркадія Любченка (Харків, 1941 р.)

Автори подають завдання, що сприяє вмінню шукати інформацію для перевірки достовірності іншої інформації.

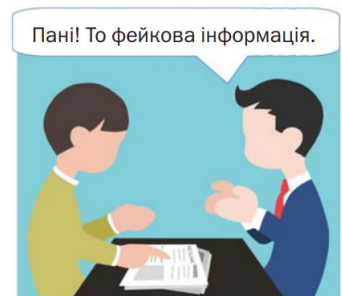
За допомогою інших джерел з'ясуй достовірність інформації:

«Харків був столицею України. Згодом столицею став Київ». Які джерела стали в нагоді? Ця інформація підтвердилася чи виявилася хибною?»

Ще одне цікаве завдання для формування творчого мислення та засад медіаграмотності.

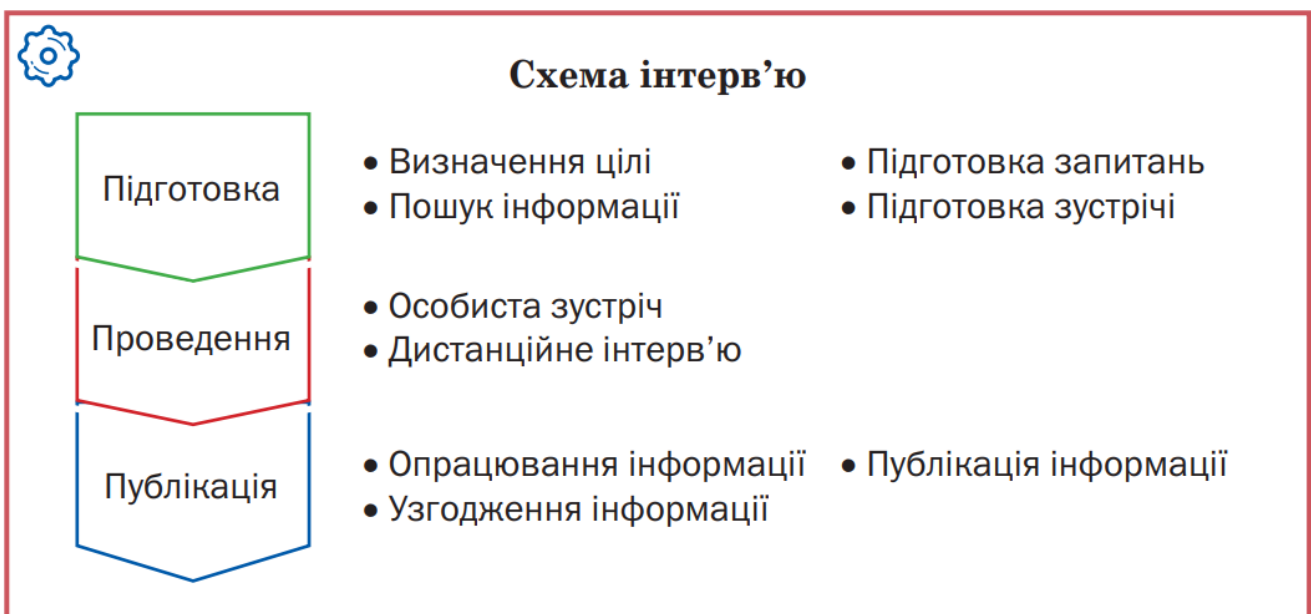
Розглянь ілюстрацію.

1. Чому дослідниця вказує пальцем на текст «Пані! То фейкова інформація»?
2. Який діалог міг виникнути між особами, зображеними на малюнку?
3. Уяви, що ця ілюстрація супроводжує публікацію на сайті новин. Запропонуй до неї заголовок».

У підручнику містяться відомості щодо такого типу інформації, як усна, зокрема, як брати інтерв'ю. Створення інтерв'ю відбувається за кілька етапів, а його проведення має відповідати певним правилам.

Автори наводять схему інтерв'ю.

Спочатку визначають цілі інтерв'ю, наприклад дізнаються про роль події в житті її учасника. Потім опрацьовують доступні джерела: фотографії, текстові матеріали. Далі формулюють запитання та готують зустріч. На зустрічі обов'язково треба зафіксувати дані про особу (ідентифікація), яка дає інтерв'ю. Це важливо, бо від того, хто є особа, залежатимуть її судження.

Після інтерв'ю необхідно відредагувати текст і надати його для ознайомлення оповідачеві/оповідачці. Він/вона має право уточнити, виправити або прибрати конкретні положення. І лише після його дозволу текст можна оприлюднювати.

Так п'ятикласники знайомляться із засадами професії журналіста.

Медіаграмотність щодо візуальних джерел також простежується в навчальних матеріалах. Прикладом служить така вправа.

Сім'я Віників (Шостка, 1910 р.)

Євромайдан (Київ, 5 грудня 2013 р.)

1. Яке з поданих фото постановне, а яке репортажне?

1. Чому історикам це важливо знати?
2. Яку інформацію можна дізнатися із цих фото?
3. Які запитання варто поставити особам на фото?»

Автори наводять схему аналізу фотографій.

Для аналізу фотографій можлива така послідовність дій.

1. Опиши, що ти бачиш: об'єкти та їх розташування (на передньому та задньому планах), осіб та їхні дії. Припусти, що відбувається на фото.
2. Визнач за зовнішніми ознаками, коли і де зроблено знімок.
3. Чому саме тоді й у тому місці побував фотограф?
4. Це репортажне чи постановне фото?
5. Чи супроводжують фотографію додатковий або пояснювальний тексти?
6. Якщо є змога, порівняй фото, знайди спільні та відмінні ознаки.

Узагальнення знань і вмінь учнів відбувається в процесі роботи з таким кейсом.

Прочитай повідомлення та проаналізуй фотографії, враховуючи подані вище рекомендації.

Живий ланцюг 1990 р. Символічна акція в неділю 21 січня 1990 року, під час якої кілька мільйонів людей від Івано-Франківська (через Львів) до Києва, узявшись за руки, відзначили 71-річчя Злуки (об'єднання) Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки. Цей живий ланцюг був одним із найбільших у світовій історії за кількістю учасників і став значним кроком до здобуття незалежності України.

1

2

3

Охарактеризуй настрої людей на фото. Що тебе найбільше вразило?

Чи виправдано план аналізу фотографій застосувати для аналізу відеофільму? Відповідь обґрунтуй».

Відмінність між статичними і динамічними візуальними джерелами демонструє така вправа.

Переглянь візуальне джерело «Вихід робітників з фабрики Люм'єр» за QR-кодом ([https://commons.wikimedia.org/wiki/File:La_Sortie_de_l%27Usine_Lumi%C3%A8re_%C3%A0_Lyon_\(le_Premier_Film\)_%281895%29.webm](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:La_Sortie_de_l%27Usine_Lumi%C3%A8re_%C3%A0_Lyon_(le_Premier_Film)_%281895%29.webm)).

1. Порівняй кадр фільму як фотоджерело і відеоджерело. Яке із джерел подає більше інформації?
2. Які факти можна встановити за допомогою цього відео?
3. Які б запитання ти поставив/поставила авторам фільму?
4. Чи містить фільм вичерпну інформацію для відповіді на твої запитання?»

На підставі того, на якій інформації побудований фільм, його вважають або документальним, або науково-популярним, або ігровим (художнім). Документальне кіно зображує реальні події та реальних людей. Інформація в ньому не завжди вичерпна, бо у візуальному документі є лише те, що зафіксував автор.

Автори вважають доречним запитання до учнів: «**Як ти розумієш твердження, що документальне кіно покликане розповісти про світ, у якому живемо?**»

Кадр із фільму Люм'єрів «Вихід робітників з фабрики Люм'єр у Ліоні» (1895 р.).

Науково-популярне кіно в доступній для глядачів формі інформує про досягнення науки. У ньому можуть бути документи, факти, коментарі науковців. Основа художніх фільмів — гра акторів, тому їх ще називають ігровими. Такі фільми висвітлюють історичні події, життя відомих людей, людські взаємини. Інформація в них не копіює факти, а відображає їх через почуття, переживання і вчинки людей. Життєвий факт і вимисел доповнюють одне одного. Головне в художньому фільмі — людина і все, що її стосується.

У контексті вищесказаного учні мають виконати такі завдання.

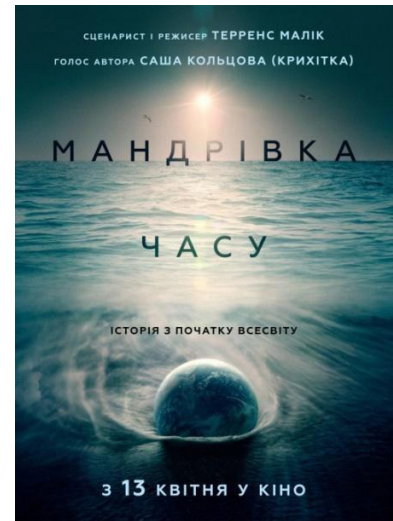
1. За афішами визнач вид фільму: документальний, науково-популярний, художній.
2. Поясни свій вибір.
3. Переглянь анонси фільмів за QR-кодами (<https://usfa.gov.ua/movie-catalog/pekeln-khorugva-abo-rizdvo-kozacke-i8664>; <https://armyinform.com.ua/2020/07/19/93-bij-za-ukrayinu-vijskovo-dokumentalna-strichka-mandrue-regionamy/>; <https://ua.kinorium.com/586438/>). Чи вдалося здійснити правильну класифікацію?

Пекельна Хоругва,
або Різдво Козацьке

93: бій за Україну

Мандрівка часу

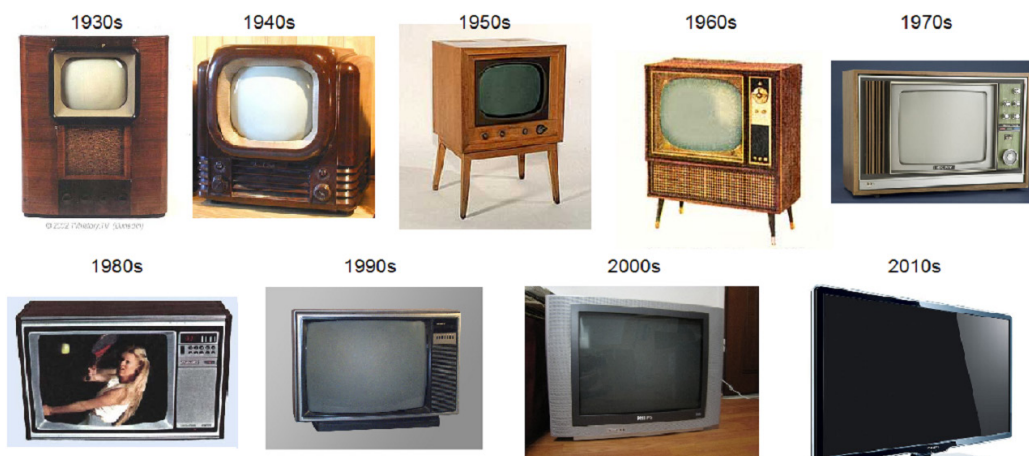
Автори наводять значну кількість запитань і завдань щодо формування медіаграмотності п'ятикласників, зокрема аудіовізуальних джерел інформації.

- Чому відеозапис спогадів літньої людини можна вважати одночасно аудіовізуальним джерелом і медіатекстом?
- Які аудіовізуальні джерела траплялися тобі впродовж минулого дня і сьогодні?
- Чи погоджуєшся з тим, що документальний фільм належить до першоджерел, а науково-популярний — до вторинних джерел? Свою думку обґрунтуй.

Разом з однокласниками та однокласницями створіть критерії визначення переможця кінопремії «Найкращий документальний фільм на тему захисту прав дитини».

Новини мають давати відповіді на запитання:

1. Хто зробив, що зробив, де зробив (місце), коли зробив (час), як і чому зробив?
2. Чи завжди треба дотримуватися цих запитань, аналізуючи аудіовізуальні джерела?
3. Чому так думаєш?

Назви колаж, обов'язково використавши в назві слово «хронологія».

Окрім завдань і запитань, наведено і теоретичний медіаосвітній матеріал. Нижче подано приклад такого авторського тексту.

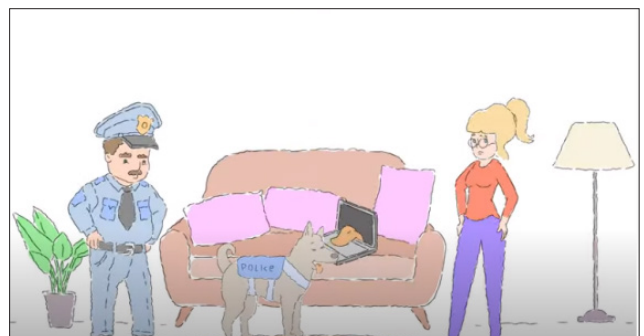
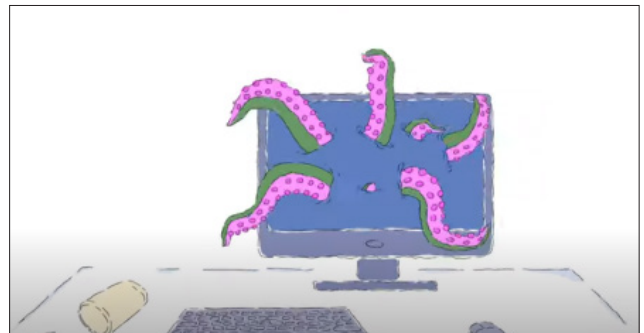
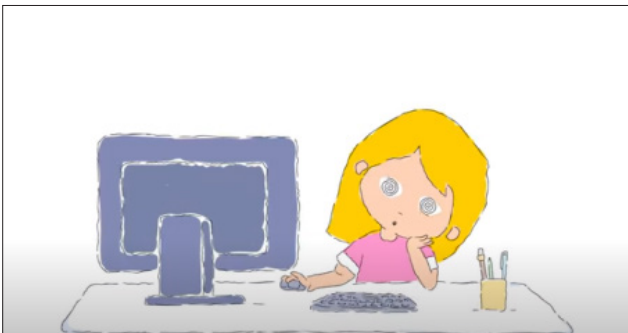
«Писемні джерела, як і усні, доносять події такими, якими їх бачить і розуміє автор/авторка, а тому не завжди є об'єктивними. Автором/авторкою може бути конкретна людина, група людей, організація тощо. Вони по-своєму бачать події. Зміст джерел залежить і від обставин, які впливали на автора/авторку, його/її обізнаності, освіченості, зацікавленості повідомити чи приховати інформацію. Інколи в джерелах наявна мова ворожнечі — агресивні висловлювання, спрямовані на людину або групу осіб. Жертвами мови ворожнечі можуть бути люди з іншим матеріальним становищем, кольором шкіри, релігійними віруваннями тощо».

Значна увага в навчальних матеріалах приділяється кібербезпеці. Учням серед інших пропонується виконати таке завдання.

Переглянь за посиланням (<http://help.4uth.gov.ua/howtoresist-violence/stop-buling/animacieiprok-iberbuling>) відеоролик «Кібербулінг. Як я перестала бути жертвою» та визнач його ідеї.

Пропонуємо скриншоти кліпу, за яким можна запропонувати учням скласти усно власне оповідання «Боротьба з кібербулінгом». По закінченні роботи заслуховуємо кілька розповідей і пропонуємо учням переглянути кліп провести бесіду за запитаннями.

- Чи правильними ви вважаєте дії дівчинки та її мами?
- Які висновки кожен для себе зробив за цим кліпом?

У навчальному виданні «Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти» (автори: Власова Н. С., Кронгауз В. О., Секиринський Д. О., Павловська-Кравчук В. А., Щупак І. Я.) також простежуються елементи медіаосвіти. Наприклад, у розділі «Джерела інформації» учні отримують завдання мета якого — з'ясувати, яку інформацію з історії людства можна почерпнути з наведених джерел інформації.

Наскельний малюнок первісних людей

Ахіл та Аякс за грою в кості
(чорнофігурна амфора
530–525 рр. до н. е.)

Світлина «Львів початку ХХ ст.»

Пересопницьке Євангеліє
(середина ХVІ ст.)

<https://www.orioncentr.com.ua/the-nus-5-9-forms/28-pilot-5-6-forms/147-5-klas-history-integration-pilot>.

У посібнику авторського колективу на чолі з Васильків І. Д. «Досліджуємо історію і суспільство (інтегрований курс)» у темі «Світ інформації» учні дізнаються про інформаційний простір. Автори зазначають, що масмедіа — телебачення, преса, радіо, інтернет тощо — зробили цей потік потужним і всеохопним. Про сьогоденне суспільство кажуть, що воно вже стало інформаційним. Автори в розділі «Що таке дезінформація» наводять теоретичний матеріал про факт і судження. Вони зазначають, що, добираючи інформацію, можна впливати на думки людей та їхню поведінку, відкрито переконувати споживачів інформації або ж приховано маніпулювати ними. Часто в масмедіа поширюють неправдиву інформацію про людей чи події. Так народжуються фейки або дезінформація.

Означення терміна «**фейк**» досить просте і зрозуміле — « спеціально поширювана відверто неправдива інформація». Автори додають «Так називають не лише сфальсифіковані тексти, а й підроблені світлини, відеоролики, сторінки в соцмережах».

Дуже корисні є відомості в посібнику, що найчастіше фейкова інформація має сенсаційний характер, набуває широкого розголосу, розбурхує такі емоції, як страх, тривога, гнів, відраза. Також у фейках нема посилань на те, звідки взялася ця інформація, або ж вказують неправдиве джерело. Ми живемо у світі постійного «інформаційного шуму». Інформація, яку одержуємо, не завжди буває якісною, достовірною і корисною. Але людина — істота розумна, тому вчиться розрізняти й оцінювати інформацію, тобто набуває медіаграмотності. Важливий є навик розпізнавати брехню, неточності або бажання ввести в оману — це неодмінний елементом критичного мислення.

Учні отримують ряд запитань і завдань, що сприятимуть формуванню медіаграмотності учнів:

- Як ви можете пояснити поняття «інформаційний шум»?
- Чому важливо вміти упізнавати неправдиву інформацію?
- Наведіть кілька прикладів, коли отримана інформація змінювала ваші уявлення, переконання, думки.

Вправа «Правда — неправда» (в парах). Створіть два повідомлення про життя своєї громади/школи — одне фейкове, одне — правдиве. Запропонуйте їх класу, щоб розрізнити інформацію і дезінформацію».

Вправа «Вплив». Створіть плакат, щоб вплинути на уявних споживачів інформації. Доберіть влучні речівки, слогани, зображення.

Творча вправа «Факт-судження». Попросіть однокласника/однокласницю розповісти про події сьогоднішнього ранку, від пробудження до початку першого заняття. Що в його/її розповіді факти, а що — судження?.

Серед найважливіших понять і термінів учнів просять пригадати «Інформація. Інфопростір. Факт. Судження. Фейк. Масмедіа. Медіаграмотність».

Автори звертаються до терміна «**мова ворожнечі**» і вказують, що сьогодні нам навіть важко усвідомити, як багато людей стали жертвами ненависті. Тепер ця небезпечна практика знову набуває неймовірного поширення в інтернеті. Багато хто вважає, що можна негативно та агресивно висловлюватися, навіть про незнайомих людей.

Джерела:

Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction, опублікован The California Academic Press, 217 La Cruz Ave., Millbrae, CA 94030: <http://evolkov.net/critic.think/basics/delphi.report.html>.

To Analyze Thinking We Must Identify and Question its Elemental Structures: <https://web.archive.org/web/20161208070545/http://www.criticalthinking.org/ctmodel/logic-model1.htm>

<https://aston.te.ua/catalog/pilotuvannia-osvitnikh-materialiv/>

4.3. Медіаосвіта в природничій освітній галузі

Державний стандарт **природничої освітньої галузі** базової середньої освіти написаний за компетентнісним принципом і містить обов'язкові результати навчання, представлені у вигляді загальних і конкретних результатів навчання, а також орієнтирів для оцінювання.

Обов'язкові результати навчання об'єднані за групами умінь, а саме:

1. пізнання світу природи засобами наукового дослідження;
2. опрацювання, систематизація та подання інформації природничого змісту;
3. усвідомлення розмаїття і закономірностей природи, ролі природничих наук і техніки в житті людини; відповідальна поведінка для сталого розвитку;
4. розвиток наукового мислення, набуття досвіду розв'язання проблем природничого змісту (індивідуально та у співпраці).

У першій групі умінь, що стосується формування в учнів дослідницької компетенції, компоненти медіаграмотності проявляються в умінні розпізнавати медіаповідомлення, що стосуються отриманих результатів дослідження, їх інтерпретації та представлення в різній формі.

Друга група умінь дотична до опрацювання, систематизації та подання інформації природничого змісту. Вона практично вся ґрунтується на медіаграмотності. Загальний результат навчання «знаходить інформацію, оцінює та систематизує її» для **циклу 5–6 класів передбачає такі конкретні результати навчання**: знаходить, порівнює та систематизує самостійно або за допомогою вчителя чи інших осіб інформацію природничого змісту [6 ПРО 2.1.1]. Орієнтири для оцінювання цих результатів такі:

1. використовує окремі способи пошуку джерел інформації для розв'язання життєвої/навчальної проблеми [6 ПРО 2.1.1-1];
2. знаходить самостійно або за допомогою вчителя чи інших осіб інформацію природничого змісту в доступних джерелах [6 ПРО 2.1.1-2];
3. порівнює самостійно або за допомогою вчителя чи інших осіб інформацію природничого змісту, здобуту в різних джерелах [6 ПРО 2.1.1-3];
4. узагальнює самостійно або за допомогою вчителя чи інших осіб опрацьовану інформацію природничого змісту [6 ПРО 2.1.1-4];
5. виділяє самостійно/за допомогою вчителя чи інших осіб істотне в інформації природничого змісту [6 ПРО 2.1.1-5];
6. пояснює самостійно або за допомогою вчителя чи інших осіб значення інформації для розв'язання поставленої життєвої/навчальної проблеми [6 ПРО 2.1.1-6].

При формуванні й розвитку зазначених умінь учителі наголошуватимуть на видах джерел інформації, аналізі дописів, відповідності заголовків до основного тексту тощо. Отже, Державний стандарт базової середньої освіти для природничої освітньої галузі базується на принципах медіаграмотності достатньою мірою, висвітлює її необхідність для життя, а також спонукатиме вчителів природничих предметів до використання елементів медіаосвіти на заняттях із природничих предметів.

Як приклад інтеграції медіаосвіти в навчальний предмет «**Пізнаємо природу. 5 клас**», розглянемо МНП Р. Шаламова і Г. Ягенської; М. Каліберди, О. Григоровича та С. Фіцайло. Автори долучилися до інтеграції медіаосвіти в природознавство і вже випустили низку робіт із цієї тематики. А розуміючи важливість медіаосвітнього компонента в усьому освітньому процесі й у природничій галузі зокрема, вони приділили багато уваги розвиткові медіаграмотності учнівства під час вивчення цього шкільного предмета.

Мета інтегрованого курсу «Пізнаємо природу» — навчити учнів/учениць досліджувати природу, набувати природничих знань, працювати з інформацією природничого змісту, розв'язувати проблеми природничого спрямування. Головний очікуваний результат усього курсу — **сформована дослідницька і навчальна компетенції — важливі складники ключової компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій, а також інших ключових компетентностей**. Інші обов'язкові результати інтегрованого курсу — усвідомлення здобувачами освіти різноманіття методів пізнання природи, розвиток критичного мислення, **розвиток природничої медіаграмотності**, набуття навичок роботи з інформацією природничого змісту, опанування знань окремих галузей природничих наук — астрономії, біології, екології, географії, фізики, хімії.

Одна з особливостей організації навчального процесу — якнайширше впровадження роботи з медіа: з огляду на дедалі більшу інформатизацію суспільства зростає необхідність навчати учнів та учениць взаємодії з різними медіаресурсами (джерелами інформації, відео, програмами симуляції тощо). Тому на заняттях інтегрованого курсу «Пізнаємо природу» зазначених авторів учительська спільнота має активно сприяти роботі учнівства з різними медіаресурсами: використовувати спільні онлайн-документи, планувати дослідження з використанням цифрових технологій (онлайн-дошок, списків завдань тощо), використовувати не лише текстові документи, як джерело інформації, для мотивування, актуалізації чи узагальнення, активно представляти результати досліджень у формі медіапродуктів (цифрових інфографік, плакатів, презентацій, відео) тощо.

Звісно, що в 5–6 класах ми можемо лише почати розмову про ці й інші проблеми природознавства, що мають вплив на наше життя. Окрім цього, ми маємо починати готувати учнівство жити в умовах демократії, де індивід як громадянин має впливати на ухвалення рішень щодо наукових питань у державній сфері, таких як виробництво енергії, утилізація відходів, генномодифіковані організми і використання їх як їжі, використання ранніх людських ембріонів у медичних дослі-

дженнях, ставлення до змін клімату тощо. Усе це необхідна запорука вільного й усвідомленого життя в сучасному інформаційному світі.

Серед очікуваних результатів навчання за темами знайдемо багато таких, де простежується розвиток медіаграмотності учнівства. Наприклад, учень має навчитися створювати медіапродукт (відеопрезентацію, інфографіку, брошуру); представляти медіапродукт тощо.

Розвиткові медіаграмотності значну увагу приділено і в підручнику «Пізнаємо природу», що його пілотували в кількох навчальних закладах протягом 2021–2022 навчального року.

Кейс. Наукові медіатексти

Мета:

- сформувати в учителів уявлення про наукову медіаграмотність, її значення;
- ознайомити їх з можливими підходами до її формування, оцінювання й розвитку;
- надати зразки кейсів для конкретної роботи в цьому напрямку з учнівством;
- ознайомитися з методами маніпулювання думкою, способами викриття фейків і маніпуляцій, способами наукового фактчекінгу;
- удосконалити навички аналізу медійної інформації.

Традиційна мета шкільної науки (розумітимемо тут під наукою наші традиційні предмети природничого циклу — фізику, хімію, біологію, географію) була насамперед передвища або допрофесійна освіта, тобто виявлення та підготування осіб з особливими здібностями до предмета, який стане основою майбутньої професії, пов'язаної з наукою та кар'єрою. Однак у багатьох країнах дедалі частіше наголошують, принаймні на рівні пропозиції чи освітньої політики, на необхідності підвищити наукову грамотність усіх учнів і студентів.

Аргумент на користь таких поглядів — те, що ми живемо у світі, який зазнає дедалі більшого впливу (позитивного чи негативного) з боку науки, техніки й технологій. Кожному індивідові потрібно ухвалювати рішення з низки питань, які мають посилений науковий зміст, наприклад, що стосуються охорони здоров'я і особистої гігієни (зокрема й вакцинації), особистої безпеки, способу життя, вибору джерел продуктів і енергії тощо. Розв'язувати такі питання можливо лише в разі розуміння положень науки, що лежать у їхньому підґрунті. Крім того, в умовах демократії індивід як громадянин має впливати на ухвалення рішень щодо наукових питань у державній сфері, таких як виробництво енергії, утилізація відходів

Наукові статті та новини можуть містити наукові чи технічні терміни, але здебільшого написані для ненаукової аудиторії. Їх можна використовувати для зміцнення шкільної науки, сприяючи дискусії.

Платформи соцмереж часто публікують упевнені новини. Вони недостатньо повідомляють про наукові проблеми, що може привести студентів як громадян до помилкового вибору. Реклама часто використовує наукові терміни для просування продукту. Рекламні оголошення можна використовувати, щоб навчити студентів тому, як підприємства використовують науку як маркетингову стратегію. Студенти як споживачі навчаються оскаржувати надану інформацію та ухвалювати зважені рішення.

Кейс. Дослідження швидкості випаровування рідин (на прикладі води, етилового спирту та олії)

В нас три герої дівчинка Сельма, хлопчик Яроміл і робот Арті.

Дорогі дослідники та дослідниці природи! Усе, що ми робили до цього, — спостереження, моделювання, класифікування. Утім існує ще один потужний метод дослідження природи — *експеримент*. Це відтворення певних природних явищ у штучно створених умовах з метою їх дослідження і встановлення причиново-наслідкових зв'язків між ними.

Проведемо експеримент, що дасть змогу нам вивчити, від яких чинників і як саме залежить випаровування рідин. Візьмемо три різні рідини — добре відому нам воду, етиловий спирт і олію та помістимо по одній краплі з піпетки на три предметні скельця.

Залишимо їх на столі й поглядатимемо деколи, але зазначимо час початку експерименту. І як тільки котрась із крапель щезне — зафіксуємо і цей час також. Так робитимемо й у всіх інших експериментах.

Далі візьмемо спирт кімнатної температури і по одній краплі нанесемо на три скельця: холодне з холодильника, кімнатної температури і гаряче. Залишимо їх, але стежитимемо й за ними.

Окремо візьмемо два скельця кімнатної температури й таку ж воду. Помістимо по краплі води на кожне з них. Одне не зачіпатимемо, а інше помістимо в зону сильного вітру (створимо її за допомогою вентилятора, але так, щоб він не здував краплю). І також спостерігатимемо за скельцями з краплями.

Візьмемо ще два скельця і крапнемо на них по дві-три краплі води. На одному лишимо краплю такою, якою вона утворилася під час крапання, а на іншому максимально розподілимо воду по склу за допомогою скляної палички. І також спостерігатимемо за цими двома скельцями.

Результати всіх наших дослідів відобразимо в таблиці.

Чи однаково швидко випаровуються різні рідини?		
Рідина	Час, за який крапля випарувалася	Висновок
Вода		
Етиловий спирт		
Олія		
Чи впливає температура на швидкість випаровування?		
Спирт на холодному склі		
Спирт на склі кімнатної температури		
Спирт на гарячому склі		
Чи впливає вітер на швидкість випаровування?		
Вода, коли безвітер		
Вода, на яку впливає вітер		
Чи впливає площа випаровування на його швидкість?		
Мала площа		
Велика площа		

Я: Отже, на швидкість випаровування, як ми встановили, впливає чимало чинників.

С: Так — і вітер, і температура, і навіть площа випаровування.

Я: Справді, на вітрі і руки швидше висихають. Саме тому всілякі сушарки для рук у громадських місцях дують, створюючи ефект вітру.

С: А тонкий шар висихає швидше, ніж товстий. Тому якщо хочеш, щоб щось висохло швидше, розмаж його тонким шаром.

Я: Але це не про олію. Вона, схоже, якщо і випаровується, то ду-у-уже повільно.

Артi: А що відбувається з рідиною під час випаровування? Куди вона дівається?

Я: Випаровується — означає переходить у газоподібний стан.

С: Тобто змінює свій агрегатний стан з рідкого на газоподібний.

Артi: Абсолютно правильний висновок.

Артi: А як довести, що вода, випаровуючись, дійсно переходить у газоподібний стан?

Я: Пам'ятаєте наш дослід про топлення льоду і парафіну? У ньому йшлося про конденсацію.

Артi: Звісно. Візьмімо пробірку з окропом і піднесімо до неї холодне скельце. Воно стає мокрим.

С: Так, на холодному скельці сконденсувалася вода з пари і знову стала рідкою.

Завдання

1. Яка рідина випаровуватиметься швидше за інші?

- А) гарячий спирт
- Б) гаряча вода
- В) холодний спирт
- Г) гаряча олія

2. Вибери всі правильні твердження.

- А) що більша площа поверхні, то швидше відбувається випаровування
- Б) мокра сукня висохне швидше за безвітряної погоди, аніж на вітрі

В) що товстішим шаром наносити фарбу, то швидше вона висохне

Г) для виготовлення змащувальних матеріалів добирають речовини, які дуже повільно випаровуються

3. Давньоримський поет і вчений Тит Лукрецій Кар у своїй поемі «Про природу речей» писав:

*«... на березі морському, що розбиває хвилі,
Сукня мокріє завжди, а на сонці висячи, вона висихає.
Бачити, проте, неможливо, як волога на ній осідає,
Як не видно їй того, як вона зникає від спеки.
Отже, ділиться вода на такі дрібні частинки,
Що недоступні вони зовсім для нашого ока».*

Подумай, про що писав Лукрецій у цих рядках. Чи вважаємо ми й сьогодні так само, як давньоримський учений? Як би ти пояснив/пояснила йому, якби ви зустрілися, описані ним явища?

4. Під час пандемії коронавірусу люди стали частіше використовувати рідини для дезінфекції рук і поверхонь. Ці рідини створені на основі спирту. Чому, коли обробляти руки чи поверхоні дезінфекційними розчинами, вони досить швидко висихають?

5. Прочитай статтю в онлайн-виданні «Кунт», яке культивує науковий світогляд:

<https://kunsht.com.ua/chistij-spokij-yak-dezinfikuvati-ruki-i-poverxni/>.

Ось низка запитань, що їх потрібно ставити під час роботи:

- Підкресли будь-які незрозумілі слова чи фрази.
 - Чи цікавою здалася ця стаття?
 - Оціни цікавість статті: дуже цікаво, досить цікаво, не дуже цікаво, нудно (розроби свою систему градацій або запропонуй зробити це вчителям).
 - Склади список питань або коментарів, які виникають після прочитання статті.
 - Запиши зі статті одну чи дві речі, які, на твою думку, точно відомі.
 - Запиши зі статті одну-дві речі, щодо яких існує певна невизначеність.
6. Склади чеклист (це список, який містить ряд необхідних перевірок/критеріїв, на які слід звертати увагу під час придбання антисептиків).
7. Знайди в інтернеті кілька зразків реклами антисептика, проаналізуй їх згідно з чеклистом і склади рейтинг якості товару.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРОК ТА АВТОРІВ

Оксана Волошенко, співавторка Державного стандарту базової середньої освіти, чинної програми «Громадянська освіта» та посібника «Громадянська освіта», 9 посібників з медіаосвіти та медіаграмотності, 6 навчальних програм для різних вікових категорій, рекомендованих МОН України, тренер із медіаосвіти та медіаграмотності (спеціалізація: кіноосвіта і візуальна грамотність). Має багаторічний досвід інтеграції медіаосвіти в різні освітні галузі, працює у відділі екранних мистецтв та культурології ІМФЕ ім. М. Рильського НАНУ та менеджеркою медіаосвітніх програм Академії української преси.

Галина Дегтярьова, завідувачка катедри методики навчання мов і літератури КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти», доктор педагогічних наук, випускниця 1-ї Літньої школи медіаосвіти АУП, авторка численних посібників та навчальних програм з медіаосвіти та медіаграмотності для різних вікових категорій, рекомендованих МОН України, регіональна координаторка впровадження медіаосвіти в навчальних закладах Харківської області

Олександр Мокрогуз, завідувач катедри суспільних дисциплін та методики їх викладання Чернігівського ОІ імені К. Д. Ушинського, доцент, кандидат педагогічних наук. Співавтор шкільних програм, підручників, навчально-методичних посібників із громадянської освіти, історії, медіаосвіти, рекомендованих МОН України для загальноосвітніх шкіл та педагогічних ВНЗ України. Член Всеукраїнської спілки викладачів суспільних дисциплін і громадянської освіти.

Ірина Старагіна, розробниця програм, навчальних матеріалів для молодших школярів із вивчення української мови на основі інтегрованого підходу; багато років досліджує умови мовленнєвого розвитку дітей; кандидатка психологічних наук.

Руслан Шаламов, директор із науково-методичної роботи Творчого об'єднання «Соняшник», кандидат біологічних наук, заслужений вчитель України. Народився й живе в Харкові. Працював учителем у школах, викладав у ЗВО. Автор підручників, посібників із біології для учнів закладів загальної середньої освіти. Голова методичної комісії природознавчої гри «Геліантус». Співавтор Державного стандарту середньої освіти Нової української школи. Активний провідник ідей компетентнісного навчання й розвитку критичного мислення. Співавтор посібника «Медіаграмотність на заняттях із біології».

Навчально-методичний посібник

МЕДІАОСВІТА В ДЕРЖАВНОМУ СТАНДАРТІ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (5–6 КЛАСИ)

Відповідальність за ілюстративний матеріал несуть автори

Загальна редакція: *О. Волошенюк, В. Іванов, Р. Євтушенко*

Літературна редакція: *О. Телемко*

Верстка: *А. Чернявський*

Академія української преси

тел. (044) 223 73 11

e-mail: info@aup.com.ua

Сайт: <http://aup.com.ua/>

Портал «Медіаосвіта та медіаграмотність»: <http://www.medialiteracy.org.ua/>

Сторінка у фейсбуку: <https://www.facebook.com/aupfoundation>

Сайт Академії української преси: <http://www.aup.com.ua>

Портал «Медіаосвіта та медіаграмотність»: <http://www.medialiteracy.org.ua/>